

САВИНДАН ПРЕ СТОТИНУ ГОДИНА

Појава Цариградског гласника, првог српског листа у Отоманској царевини, од изузетног је значаја за Србе ван Краљевине Србије, јер је повезивао Србе и подизао њихову националну и политичку самосвест, културни и образовни ниво. Излазио је недељно у Цариграду, од 14. јануара 1895. до 10. октобра 1909. године. Уз наслов на српском језику стајао је и назив на турском и француском језику: *Le Messenger de Constantinople*, касније *Tzarigradski glasnik*. Формални власник и уредник био је Никодим Сп. Савић из Пећи, до

ма, нарочито на Косову и Метохији, народне умотворине и популарни савети. Имао је лист сталну рубрику НАШИ ДОПИСИ за коју су писали учитељи и свештеници из Пљеваља, Пријепоља, Прибоја, Бијелог Поља, Нове Вароши, Новог Пазара, Сјенице, са Косова и Метохије и из Македоније. Из ових крајева најзаступљенија су Пљевља јер су била највећи град и културни центар. (Године 1901. добила су гимназију, а водила се кампања да се отвори и српска трговачка школа, да Срби не би ишли у аустроугарско Сарајево.)

ња и поименичног навођења свих свештеника.

Све што је написано о пријепољском крају датирано је у Пријепољу и (манастир) Милешеву. Највише дописа послали су Ј.Ј. Гавриловић (јеромонах Јеротије из Милешева), архимандрит манастира Милешева Теодосије, и учитељ Ђ.С. Поповић. Неки аутори су се скривали иза потписа С., Р.Ђ., Ј.М., -ћ, -ић. Претплату за ЦГ сакупљао је трговац Саво Р. Минић.

Први допис „Из Пријепоља“ који је послао Р.Ђ. 15. јула 1896, описује се како је протекао испит у мушкој и женској основној школи 23. и 24. јуна, пред ревизором Миланом Ј. Гајићем, наставником Призренске богословије. Ревизија (надзор, преглед) у српским школама на подручју Рашко-призренске митрополије уведена је 1895. године, по наредби митрополита Дионисија. Циљ је био да се види стање српских школа, провери знање ученика и обавезу црквено-школски одбори да испуне услове за рад школа. Оно што је тада препоручио ревизор и данас се може поновити родитељима, учитељима, школама и општини.

Испитима су присуствовали, поред ученика, родитеља, учитеља и чланова школске општине, највиши турски чиновници у Пријепољу, пред којима уђаци отпевали државну химну, декламовали и певали, „а општина је госте послужила“. Ревизор је, како то ред налаже, посетио кајмакама, који га је веома љубазно дочекао, и подуже су разговарали на француском језику.

Школске 1896/97. године било је у мушкој основној школи, код учитеља Ђорђа Поповића и Рафаила Вукадиновића, у сва четири разреда, педесет седам ученика, а у женској, код учитељице Софије Вукадиновић, двадесет осам ученица; у манастирској школи у Милешеву, код учитеља Глигорија Крстића, деветнаест ученика и једна ученица; у Селанима, код учитеља Николе Пејатовића, у три разреда, седамнаест ученика и једна ученица; у Тоцима, код учитеља Василија Марића, двадесет ученика у сва четири разреда.

Празник Светог Саве поново је постао школска слава, па ће бити занимљиво како је пре стотину година тај дан прослављен. О томе је допис Цариградског гласнику (датиран: Пријепоље, 20. јануара) послао аутор који се потписао само са С. Вероватно зато што је исписао нескривено одушевљење програмом и национални понос.

...
Посета „Рашко – призренског АЕ и Митрополита Г.Дионисија“ Манастиру Милешеву, 19. септембра 1896, потписник „ћ“ описује с одушевљењем и националним поносом што их је посетио архиепископ Србин (уместо архиепископа који су били Бугари или грчки фанариоти). У заносу кличе: „Али га је Бог створио да буде владика“.

Вероватно исти аутор, Ј.Ј. Гавриловић, 17. септембра 1900. године шаље допис у коме надахнуто описује дан манастирске славе, литургију, околину манастира, народно весеље и свечано расположење: „Јечи гора и разлежу се песме. Овде се могла видети српска ношња из разних крајева, такође и српска кола, и чути разне песме из све Херцеговине... а затим фотографисао нас је с целим народом стари Рикерт“.

28–29. октобра 1896. године Пријепоље и манастир Милешеву задесиле су страшне поплаве, порушен је манастирски конак, о чему је детаљно обавештавао Цариградски гласник у броју од 21. новембра 1896. године и следећем. Лим, потоци, Милешев(к)а и Косањанка нанели су велике штете, одното је или

затрпано много кућа и других објеката „да је изгледало да је ту страшни суд“, Лим је „променио своје корито и тече посред саме вароши“.

Јеромонах Јеротије пише, 22. јула 1900. године, како је околину Милешева, нарочито Косатицу, Расно и Седобро, „изневерила овогодишња жетва“ због велике суше, а 18. јула је незапамћен град уништио усеве.

У броју од 23. септембра 1905. објављује некролог великом добротвору и родољубу Аћиму Веселичићу.

Разумљиво је да са тако великог простора, из кога су слати дописи, у листу нису могли наћи више места свакодневни догађаји. Међу такве се могу убројати захвалност проте Вуколе Поповића турским војним старешинама што су, у сред ноћи, брзо и пожртвовано угасили пожар на његовој кући и позив народу да присуствује, 15. септембра 1896, освећењу нове цркве у Пријепољу, али је тај дан померен.

Цариградски гласник нам осветљава једно време, наилазимо на пуно имена и важних догађаја, али пружа и задовољство читања.

В.Б.

преране смрти, 1897. године. Помагали су га Краљевина Србија, српско посланство и српска школа у Цариграду. Лист је наизглед био аполитичан и лојалан због веома строге цензуре, али је и такав пуно допринео српској ствари и остао драгоцен сведочанство бурног комешања на превоју 19. и 20. века. У првом броју, преко целе прве стране је одштампано, на српском и турском језику: **ЖИВИО НАШ ВЕЛИКИ ПАДИШАХ** и шест редова захвалности „из дубине наше верноподаничке душе“.

Највише је објављених вести о школама, просвети и цркви, вести из Царевине, света и Србије, злочини над Срби-

Очигледно је упорно настојање да се подигне ниво образовања, а настава изједначи са оном у Србији. У сваком броју лист доноси прилог користан учитељима, у рубрици ШКОЛА И НАСТАВА, чак и примере обрађених наставних јединица. Налазимо податке о српским школама у Турској (1895. године је у Новопазарском санџаку било двадесет српских школа), посетама школског ревизора, прослави Савиндана, постављењима учитеља, раду школских одбора.

Колико је црква била национални и духовни ауторитет види се из опширних извештаја о посетама митрополита рашко-призренског, народног одушевље-

Пријелоје, 20. јануара.

Да ли је ипак леише видети ипак боље чути нешто кад међу браћом влада слога и узајамна љубав. Не, заиста од тога ни ипак леише није, ни ипак узвишеније.

И ако сам прилично удаљен од вароши пријелоје ипак сам био живи сведок браћеске слоге и узајамне љубави међу Пријелојском омладином, а то је било на Св. Саву у вече.

На два дана пред Св. Саву добијем и ја позивницу од српске пријелојске омладине у којој ме назива да дођем на „Забаву са Игранком“ коју први пут она приређује на Св. Саву у вече, а у користи оснивања „Ћачког фонда“.

На Св. Саву дошао сам у сумрак Пријелоје. У 2 сат. по шурски појох у школу на забаву. На прагу школског ходника дочекао ме је један од омладине ословивши ме добродошлицом. Ушавши у салу почех разгледати како је дивно декорисана и укусно уређена. Дични наши омладинци из браћеског кола имали су кокарду на ђрдима, по чему су се разликовали од осталих.

Мало иза мога доласка дође наш честити кајмакам Халил беџ у праћени неколико судских чиновника, комесара полицеје и двојице виђенијих Муслимана.

Док су џосити послуживани све је било џошво да се ошпочне први део забаве. Звонце зазвони, а завеса се диже за знак да забаву почиње.

Први део ошпочет је са беседом коју је изговорио крајко, али врло јездровитио џ. Ђорђе Јакић учићел. За тим је ошћевана химна Ђ. И. В. Сулићана и песма Св. Саве, па онда је следовала декламација „Збор зборила“, а после тога певане су ошће песме па између њих декламације, пако да је било око десетак песама измешаних са декламацијама.

Песме су врло складно певали удружени омладинци. Иза тога је приказиван у живој слици „Ваиар“ од Чика Љубе, који је пако веићо изведен, да је публика при свршетку ишћо бурно айлаудирала.

Завршетак првог дела био је „Смеса народних песама“. Соло „Лейа Паве“, ошћевала је дивно и уметнички џосићица Силана Петровићева, учићелница.

Други део забаве био је „Томбола“, а претри игранка, која је ошћета са колом дичног Јевћановића, а прајала је до беле зоре.

Сав програм забаве изведен је веома добро и уметнички на чему треба захвалити свој омладини која је учесћивала, а особитио џ. Ђорђу Јакићу, председнику „Приређивачког обора“ и члановима ишћо: џ. Димитрију Зинговићу, Василију Гостићу и Ананију Тошкићу, који нису

жалити шурда, а ни времена, већ су неморно радили, уређивали и гледали да забаве ишћадне ишћо сјајнија, у чему су и успели.

Ми џосити били смо необично весели и расположени и ошћили смо са забаве сасвим задовољни ишћо је забаву ишћала пако сјајно, а то само може служити на част свој удруженој српско-пријелојској омладини.

Мођу Вам јавити да је шће вечери био добар успех и у материјалном погледу, јер мислим да је пало на каси близу 1400 џр., а чист преход сазнаћете од „Приређивачког обора“, који је решио да имена џ.џ. приложника као и преход и расход објави у нашем цененом листу.

На завршетку овога писма мило ми је ишћо мођу честитати удруженој српско-пријелојској омладини на пошћевеном успеху, шће желим да и у будуће живе у браћеској слози и узајамној љубави и да у почетком предузећу не малаксају духом, већ да јуначки ишћирају, а свој омладини која још није сшћуила у браћеско коло, прешоручујем да и они ишћо пре пруже руке својој удруженој браћи и да сви скућа раде сложено на бољитку свом, свога народа и своје миле ошћабине.

Цариградски гласник
Бр. 6/1904, сшћр. 4

И наредне, 1905. године забаву је приредила Српска пријелојска омладина, а домаћин је био газда Јован Михајловић. После литургије у Цркви, освешћа водице, даривања добровољних прилога у корист сиромашних ученика, резања колача и кољива, џаци су у школи декламовали и певали.

Увече је била забаву која је почела декламацијама и певањем, а потом је изведена Змајева шаљива игра „Шаран“. Играна је томбола, а забаву је завршена игранком. „Забаву је била врло добро посећена и пала је доста знатна сума“ као помоћ сиромашним ученицима овдашње школе.

Савинданска свечаност постаје главни културни и забавни догађај међу Србима у Пријелоју. Аутор, потписан као „јединац“, 21. новембра 1905, јавља да је омладина почела спремати светосавску забаву и додаје: „Послије Светосавске забаве друштво ће остати стално и непрекидно (подв. – В.Б.), надајући се да се, у име Божје, претвори у стално пјевачко друштво.“

Од других новости наводи да су механиције прославили свој празник, Свете Безмитне Врачеве, у кући свога друга Марка Миливојевића, а увече у кафани Ника Х. Никојића. Венчали су се г. Милун Куртовић, обућар, са гђицом Маром Љуштановићевом; Трифун Протић, кројач, са гђицом Дуњком Петровић(во)м. Наведена су имена свештеника, кумова, девера и јенди.

Занимљиво је да се у свим дописима помињу само називи манастира МИЛЕШЕВО и, ређе, МИЛОШЕВО, а речица МИЛЕШЕВА! Памтим и да су мештани тако изговарали, са акцентом на првом слогу, краткоузлазном. Данашњи облици: манастир Милешева, са дугим узлазним акцентом на првом е, а река Милешевка, са краткоузлазним на и или е, појавили су се са интензивнијим испитивањем Манастира. Опет се изгубило нешто наше, изворно.

ЈЕДАН ЛИСТИЋ ИЗ КУЛТУРНЕ ИСТОРИЈЕ ПРИЈЕПОЉА

Поводом стогодишњице формирања Друштва „Свети Сава“ (1904. године) у Пријеполу преносимо текст објављен пре 70 година у листу „Санџак“

Ове године навршује се тридесет година од оснивања Српског православног црквено-пјевачког друштва „Св. Сава“ у Пријеполу. Ово друштво учинило је веома много на просвећивању својих чланова и околине. После свјетског рата свој рад, у овом правцу, друштво је наставило под именом „Читаоница“, која и данас постоји и има доста богату књижницу. Приликом ове тридесетогодишњице сматрам за потребно да, бар у блиједим сликама, опишем постанак и развитак друштва „Св. Сава“ и да, умјесто тамјана, са ово неколико ријечи окадим гробове његових преминулих чланова.

Друштво је основано 1904. године. Оснивачи су били уважени прота г. Јован Госпић, покојни Ђорђе Јакић, учитељ и потписати. Главни циљ друштва није било пјевање у цркви, као што је гласила друштвена фирма, али нама оснивачима било је стало до тога да друштво интимно вежемо за цркву, јер је она код нас тада била центар нашег народног живота и под црквеним кровом били смо најбоље заштићени од власти.

Идеја оснивања овог друштва била је врло добро примљена међу омладином, те се одмах уписао приличан број мушких чланова. Од женских се у прво вријеме уписала само г-ђица Стана Петровићева, учитељица, (сада са службом у Београду) но доцније их је било више. Први претседник био је прота г. Јован Госпић. Пошто је он дао оставку за претседника је изабран г. Сретен Вукосављевић, а кад је г. Вукосављевић напустио Пријеполу и отишао у Црну Гору за претседника је дошао потписати. За прво вријеме рад друштва састојао се из припремања за пјевање у цркви и приређивање забаве, чији је приход био намењен искључиво за помагање сиромашних ученика-ца овдашње српске основне школе. Пошто није било спремног хорова, који би предавао нотално пјевање, пјевало се без нота, у два гласа. Прве године приређена је светосавска забава са позоришним комадом „Шаран“ од Змаја Јована Јовановића. Успех забаве, како са моралног тако и са материјалног гледишта, био је преко очекивања повољан. Грађанство, са малим изузетком, до тада није имало прилике да гледа позоришне представе, па је било више него одушевљено. Од чистог прихода одмах је набављено и раздије-

љено сиромашним ученицима-цама неколико пари веша, обуће и одијела.

У овом правцу друштвени рад кретао се за двије године. Доцније, доласком г. С. Вукосављевића за претседника, друштво је проширило свој делокруг рада. Као један од главних циљева поставља себе друштвено и интелектуално образовање својих чланова. У том циљу оснива се друштвена књижница. Темелј је ударен са књигама добијеним на поклон, од појединих чланова. Затим је набављена цјелокупна библиотека Браће Јовановића из Панчева и неколико кола Српске књижевне задруге и Матице Српске.

Књиге су добијали чланови бесплатно а нечланови су плаћали пет крајцара мјесечно. Колико је омладина била жељна књиге и вољна да се посвећује најбоље се може видјети из броја књига које су узимане на читање из књижнице. Било је времена кад је број издатих књига прелазило преко пет стотина у једном мјесецу. И мора се признати, позитиван резултат није изостао.

Управа друштва није се ограничила само на то. Сваке недеље и празника, кад није било забаве или позоришне представе, биле су сједељке за чланове и њихове породице. Улаз је био бесплатан, а одржавале су се у згради основне школе. На тим сједељкама читана су дјела српских писаца, држана предавања како национално-васпитног карактера, тако и о лијепом понашању у друштву, о чувању народног здравља и о другим корисним стварима. Нарочита пажња, пак, поклањала се раду на јачању националне свјести и пропагирању идеје своје. Давању позоришних представа, које су, такође имале васпитни карактер поклањано је доста пажње. На своје репертоару друштво је имало доста комада. Не могу се сјетити сваког комада али знам да су давани ови: Шаран, Ђидо, Честитам, Љубавно писмо, Два цванцика, Избирачица, Подвала, Кир Јања, Зла жена, Београд некад и сад, Под маглом, Кнез од Семберије, Покондирена тиква, Јазавац пред судом итд. Сем ових комада давани су и неки комади, кратки у једном чину које је г. Вукосављевић нарочито преводио са немачком. Похађање забаве са концертима као и позоришних представа грађанство је сматрало као неку душевну храну те их је радо посјећивало.

Прве кулисе за „Два цванцика“ цртао нам је наш земљак г. Милан Милић, сада архитекта у Београду, а после нам је скоро све кулисе радио, наравно бесплатно, његов брат пок. Милош Милић, који је као ђак наредник погинуо у свјетском рату. Дилетанти су постепено улазили у финесе и танчине игре тако да су мирне душе могли играти и пред публиком која је навикла да гледа праве глумце. Ради илустрације како су играли навешћу овај случај: Давали смо Кнеза од Семберије. Наравно овакве ствари без знања власти. На ту преставу ипак смо позвали два турска санитетска официра, лекара и апотекара. Обојица су били Јермени и наши пријатељи. Иконију, мајку Кнеза Иве, играла је г-ца Дара Бојовићева тако природно, да кад је она изнијела из куће икону и кандило да прода за откуп робља, оба официра, а и ако нису знали српски, гушили су се у сузама. Маскирање је било такође добро. Карактеристике ради напомињем да је у једном комаду, које је г. Вукосављевић „сачинио“, из Кочићевих прича „С планине и испод планине“ пок. Милун Куртовић, који је играо Брадару, био тако маскиран да га ни његова жена није могла да позна...

Друштво је у своје раду имало да се бори са великим тешкоћама од стране турских власти. Више пута били смо у опасности да полиција не бане у књижницу па књиге конфискује, а нас похапси, али смо увијек умјели сретно избјећи тој опасности. У таквим случајевима књиге смо растурали по кућама својих чланова, да их опет кад опасност мине прикупимо. Било је случајева кад смо огњишта дубоко раскопавали да бисмо у рупу под њим књиге могли склонити. Дешавало се да нам власти забране сакупљање у школи и припремање за забаву. У таквим случајевима ми смо се скупљали редом код кућа својих чланова, гдје смо вршили вјежбе из пјевања и пробе позоришних комада. То смо чинили под изговором да су то домаћа сијела, на којима се омладина весели и забавља, како се то у оно доба чинило. Једном приликом пред Светог Саву ондашњи кајмека (срески начелник) злогласни Назми беј, преко комесара полиције, наредио нам је да салу у којој ћемо давати забаву не смијемо украшавати са српским тробојкама. Ми тврдоглави, како нас је Бог дао, не само

ГРАДЊА ХРАМА У БЕРАНАМА

да ту наредбу нисмо послушали него смо поред сале у којој је давана забава, и капију кроз коју се улазило у двориште, окитилитробојним барјачићима, па смо чак и саму завјесу на позорници, израдили у виду српске тробојке. Оваква наша дрскост фрапирала је и самог Назми беја, који је забаву посетио, те не само што нас није казнио, него нам ни једном ријечју није пребадио.

Морам напоменути да је рад друштва „Св. Сава“ у прво време био ометан и од стране наших људи, конзервативнијих. Али благодарећи своје солидарном и конструктивном раду друштво је успјело да и од тих својих противника, међу старијим елементима, створи пријатеље.

Међусобни односи чланова у друштву били су братски и пријатељски. Кад помислим како се данас, у доба кавалерства, данашња младеж међусобно опходи, морам да зажалим за оним добрим временима, када је сваки од нас друштвену чланицу сматрао као своју рођену сестру и у свакој се прилици према њој тако и понашао.

Друштво је у највећем напору своје делатности имало једну добру замисао коју је хтело да оствари. Хтјело је да подигне Народни дом, зграду са једном великом салом за концерте и позоришне преставе. Ова сала, према пројекту који је био израђен, имала би позорницу, мјесто за оркестар, ложе и галерије и око 250 седишта. Имала би још две просторије за читаоницу и канцеларију. Црквена општина била је обећала земљиште, а митрополит Нићифор дао благослов и одобрење. Чак је и потребан материјал, као камен, креч, пијесак и дрвена грађа, био прибављен, али до грађења није дошло. Омела га је ситна пакост неких којима је било криво што идеја за подизање дома потиче од чланова поменутог друштва. Шта би значила једна таква зграда данас није тешко оцијенити.

За вријеме окупације сва друштвена имовина опљачкана је. Однијете су све књиге из књижнице, као и разни позоришни реквизити, кулисе, гардероба, која није била мала, фотеље, столице итд.

Од свега овога, по ослобођењу, пронађен је само један мали број књига.

При завршетку ових сјећања морам напоменути и ово: После прогласа устава у Турској 1908. год. у политичкој акцији водећих кругова нашег националног покрета у Скопљу запажено је да су Срби пријеполски спретно и успјешно водили политичку акцију. Што је та акција вођена тако с успјехом има се благодарити друштву Св. Сава, које је својим радом припремило терен за такву акцију.

Д. Зинговић
(„Санџак“, 34, 1. јануар 1934.)

„Ова Светиња нас привлачи, обавезује и сабира... Гдје год смо започињали добро дјело, и Бог нам је помогао. Ова Светиња ће бити, не само саборни храм и епископска катедрала у Беранама, него ће бити и саборна светиња Епархије будимљанско-никшићке. Градићемо га у српско-византијском стилу са четири куполе и два звоника. Храм ће бити толико простран да ће и највеће свечаности моћи у њему да се обаве.

Саборни храм у Беранама (будући изглед)

Због свог значаја, ова Светиња нас обавезује да у њеној изградњи сви учествујемо, иако су тешка времена за

Мало је познато да је идеја о подизању храма у Беранама настала још 1934. године, поводом погибје Његовог величанства краља Александра Карађорђевића, који је погинуо 9. октобра 1934. године у Марсеју. Тим поводом, Општинска управа је 17. октобра исте године сазвала збор свих грађана, који је одржан у сали дома трезвености у Беранама. На том Збору је једногласно одлучено да се у Беранама подигне „Спомен-храм као видни знак највеће благодарности творцу наше Отаџбине Краљу Александру I Ујединитељу“. Из поменуте Одлуке се не види коме је храм имао бити посвећен.

радове, али прегаоцима Бог помаже“, рекао је епископ будимљанско-никшићки Јоаникије приликом почетка радова на градњи храма у Беранама.

Прва фаза радова на изградњи Храма, у којој су изливени темељи и цокло, завршена је почетком новембра 2002. године. Објекат је конципиран као просторни рам са централном куполом пречника седам метара. По ријечима архитекте Милана Цатића, у основи је у облику грчког слободног крста. Поред главне, средишње куполе, чиниће га и два параклиса сјеверни и јужни, који су посвећени св. Стефану Првовјенчаном и

св. Сави. Спољашња обрада је од природног камена. Површина Храма биће око 500 м², дужина 37,54 м, ширина 27,34 м, а висина (са крстом од 3 м) 24,24 м, са два звоника.

На скромној свечаности поводом завршетка прве фазе изградње Храма, Његово преосвештенство Г. владника Јоаникије је, између осталог, захвалио свима који су до сада на било који начин помогли изградњу Храма. Он се посебно захвалио извођачу радова, г.

Мому Драговићу, на успјешно одрађеном послу и архитекти Милану Цатићу, који је са своје стране допринио да послови буду успјешно одрађени.

Предсједник Одбора за изградњу Храма, г. Свето Митровић је рекао да је оно што је прије мјесец дана обећано, до данас и извршено, те да ће се, ако Бог да, започето дјело до краја успјешно завршити. Предсједник Одбора је напоменуо да је главне земљане радове приликом постављања камена темељца бесплатно урадио ПП „Национал“, власника Велимира Бата Ђуришића, а ископ десет носећих стопа, на дубини од 2,5 м, такође бесплатно, урадила су браћа Лабан из Доњих Луга са својом механизацијом.

На крају, протојереј г. Драган Ристић је рекао да је довољно да свако од нас угради по један камен и брзо ћемо саградити ову Светињу, која ће бити сједиште епископа и гдје ће се појати света литургија и молити Богу, по чему ће се Беране, као и Васојевићи препознати.

Рагомир Губеринић

Петровдан у Пустии

ПРОЉУ МАЈСТОРИ, ОСТАНУ МАНАСТИРИ

Зна мајстор Радомир Вујичић, родом из Пиве, да је његов живот, дарован му да га проведе на Земљици, тек трен у вечности, а ипак, и у том трену, њему Радомиру припало је да дирне у вечност. Довела га судбина пре неку недељу на темеље манастира Пустиина изнад Пријеполја, а испод Камене горе, а мајстор Радомиру, прво што је у око пало, док је стајао на темељима изиданим па запустелим пре триста, можда и четресто или петсто година, Господ ће знати, био је – кречни малтер... Замешан и на зидове, међу камене плоче бачен, има од тога дана четири или пет векова, а опет тврдо, постојан, као да је од јуче. Кости мајстора који га је замешао давно се у прах претвориле, малтер остао.

– Мајстори долазе и пролазе, дела њихових руку трају, макар у рушевинама – закључио је мајстор Радомир, гледајући то парче вечности у својим рукама.

– Знао је мајстор једну малу, а велику тајну старих зидара који су у Пустии мешали креч и песак, и пре него што је судбина довела до манастирских рушевина.

– Гледам тај кречни малтер, и дан-данас тврђи је од бетона. Знали су и ти стари неимари да ће малтер бити много јачи ако се креч гаси на лицу места, па се одмах меша са песком, и у томе је, то данас знамо, тајна чврстоће старог малтера и манастирских зидова. Данас, поново зидамо манастир, уместо кречним малтером камене плоче везујемо цементом и гвожђем, а опет, нико не зна колико ће ово дело наших руку трајати, да ли ће овај наш зид манастирски бити исто тако чврст за двеста, триста, хиљаду година – стоји над новоизиданим манастирским зидом мајстор Радомир, заокупљен мислима, растрзан често између судбина оних неимара који су давно озидали манастир Пустиину, и онога што чека њега, мајстора Радомира и његово дело.

Изнад манастира који у рушевинама, у пустињи, сакривен међу косама и врлетима, у буковој шуметини, чами вековима, по брдима и крчевинама прсла села. У тим селима и дан-данас живе под брдом. Дуго су их, као живе ране, пекле манастирске рушевине, а онда, као да их је сами Господ обрадовао – одабрао баш њих, њихову генерацију да Пустиину дигну из пепела, да и они постану део вечности.

Ономад, на Петровдан, на дан када се око манастира окупљају од како знају за себе, „да ваширују и егленишу“, они,

брђани, рабови Божији, постали су део вечности. Владика милешевски, господин Филарет, осветио је темеље манастира, служио свету литургију, а у зид Пустиине, дубоко испод каменних плоча, узидана је и повеља о обнови светиње. На листу хартије исписана су и имена њихова, и имена мајстора који ће Пустиину поново изидати да онима који су манастир срушили покажу да су залуд тај посао радили, и имена свештеника Епархије милешевске и владике за чијег се службовања манастир поново подиже. Тај лист хартије мегнут је у стаклену флашу пуну зејтина, а онда у бакарну

пустиње, као у каквој оазису, шљиве ранке и у јесен гниле крушке, које су још калуђери, а ко би други посадили, и дочекао да види васкрсли манастир...

– Три пут у вијеку јеси и три пут ниси. Ето, ја дочеках и оно чему се нисам надао, а оно што нам је било суђено – зборио је крај манастира.

У Пустии летос се понавља историја. Оживео манастир као пре триста и кусур година, када су конаци, зидани уз северну страну цркве, били пуни, када је Пустиина живописана, када су се шљиве и крушке у воћњаку, у присоју испод манастира увијале од рода.

Сем мајстора Радомира, довела судбина на темеље Пустиине још и мајстора Славомира Дугалића, од Студенице, главног неимара, потомка старих студеничких мајстора, који су овим крајевима цркве и манастире зидали још у она, славна времена.

Мајстор Славомир, берићетно чељаде, због тога му и припало да учини оно што су од давних времена до данас радили само пробрани. Обнављао је Студеницу и Пећку Патријаршију, зидао Градиште, био у Љубостињу, поставио камене лукове и сводове на зидинама Увца, малтерисао интра цркву светог Василија, био у Светој гори, сад зида Пустиину, да више не буде пушта, све до тринаестог метра висине, до испод крстова. Колико ли је само мајстора сањало сан који се Славомиру обистинио...

Неће мајстор Славомир да призна из прве, а истина је – сваки камен пао са зидина Пустиине, који данас узме у руке, само што му сам не каже где му је место, где је провео векове, сваки се сложи у зид из прве, а како да се не сложи када је једном у зиду већ био...

– Не зидам ја манастир, ја само сваки камен враћам на његово место... – вели Славомир.

У Пустии помешали се прошлост и будућност и садашњост. Угреје на Петровдан поподне сунце, замирише шума изнад манастира, а зидине само што не проговоре. Или зидине или стара, напола сува стабла крушке што су их још калуђери садили. Јер, није од оних времена прошло много, три или четири стотине година, петсто можда, трен у вечности...

посуду, па у манастирске зидине да за хиљаду или две хиљаде година онима који ће га сигурно наћи сведочи о овом нашем трену у вечности...

На Петровдан слегао се народ око манастира. Многи из околних села, чак до Камене горе, стигли пешке. Да се понизни и мали пред великим и вечним поклоне до земље.

– Никад радоснији нисам био но сад, свега ми... – застао је, затечен, пред новоизиданим манастирским зидинама Радослав Дучић, старац из села Карошевине, изнад Пустиине.

Осам деценија безмало гледао је манастирске рушевине, брао у сред те

Зоран Шайоњић

МИЛАКОВИЋИ НЕКАД И САД

Позва ме телефоном пријатељ из Пријепоља и рече ми да је скоро био у Милаковићима, тачније у Тичијем Пољу, једном од заселака.

Хвали ми се да су прекрилили кућу пок. браће Раска и Милића Лазовића. Рече ми још да у Тичијем Пољу живи, боље рећи дотрајавају седморо чељади породице Лазовић у три куће.

Тешко ме је погодила ова вест, јер се у бољој слици и прилици сећам овог села из своје свештеничке службе на бродаревској парохији, од 1. јануара 1963. до 15. јула 1990. године.

како знамо и уемо. Имамо и школу и учитеља, а ђака, фала Богу, пуну школу. Беспуће је велико – од Бродарева три сата хода. Ту нам је прва продавница, лекар и милиција. За зиму се припремимо још израна. Купимо брашна, соли, гаса, навучемо дрва и чекамо зиму. Зима ко зима, свакоме дотужи, па и нама у Милаковићима. Али навикли смо и савлађује се. Најтеже нам је када се неко разболи. Баш смо скоро једног болесника носили на носилима лекару. Богу фала, сад је добро. Још да ти кажем ово: не тужимо се, не судимо се, не мрзимо се,

Не могу да се сетим код кога сам ноћио те прве ноћи, али сам остао у селу два дана и свима светио Ускршњу водицу. Оба дана мој сапутник био је пок. чика Милета, честита старина и поштена душа.

У парохијску бележницу уписао сам све домаћине и њихову чељад. Тада је Милаковиће имало четрдесет домаћинства. У белешци пише: ... *Село забићно у беспуће, далеко од пушта и града, али живо и весело. Људи гостивољубиви и побожни. Сваки посао почину и завршавају са молитвом. Не убија их ова удаљеност од града. Пуни су ојштимизма и са поносом гледају на своју децу, којих, Богу хвала, имао као ђчела. Помишљам, Боже, само да им је боље ђ пушта и сторује...*

Поодавно сам поверовао у оно златно новинарско правило да „све што није записано, као да се није ни догодило“, па поучен овим саветом увек сам имао при руци папир и оловку, тако да сада само отворим „књигу“ и читам.

У овом селу живе су следеће фамилије: Јарчевићи, Радивојевићи, Којовићи, Миликићи, Словићи и Лазовићи, распоређени животним условима на неколико локалитета. Присоје, Забрдо, Село, Балтовина и Тичије Поље.

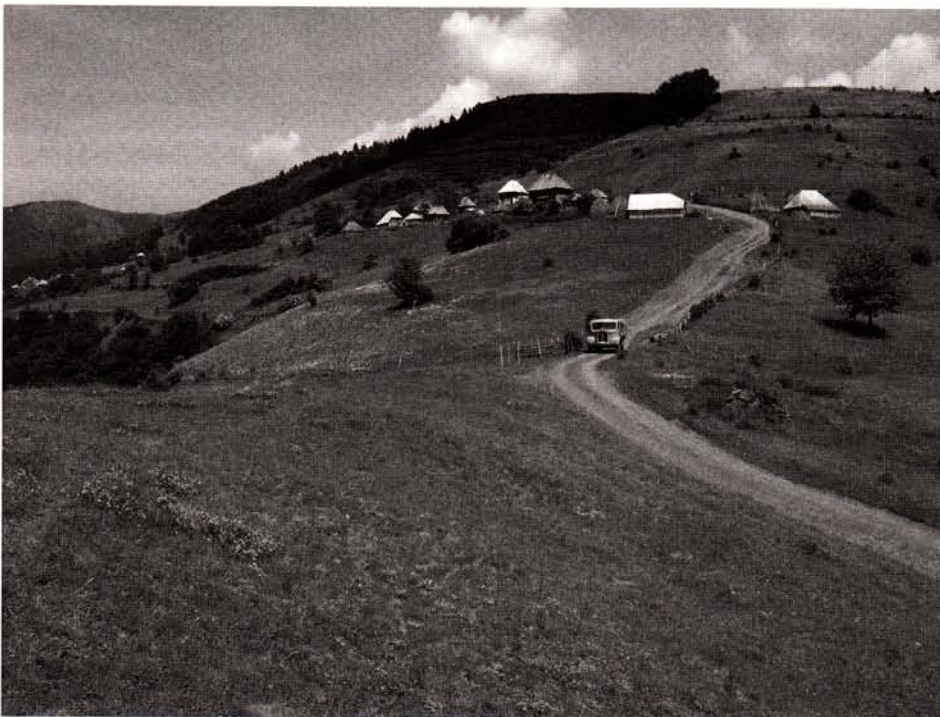
Заједничко им је село, живот, обичаји и поштење. Први мој сусрет са њима зближио нас је као најрођеније. Предано и верно служио сам им више од двадесет седам година као српски свештеник. Свако зрно семена Божанске науке и мог људског умећа наградили су искреношћу и љубављу.

За све време мог службовања на бродаревској парохији није било никаквих препрека да ме омету, да на захтев верника, или било по којој потреби, не бих дошао у Милаковиће.

Поред крштења, сахрана и водица, обавезно сам и редовно долазио на Заветину, у Четвртак по Светој Тројици.

Тога дана домаћини су примали госте из суседних села, вршили су заветинске молитве и читали читуље. Дан је био свечан и празнични.

Једне године о Заветини дошао сам мало раније у село па сам свратио да се одморим и поразговарам са људима код Милоша Радивојевића. Када је дошло време да се иде на гробље ишли смо преко ливаде, а трава нам се крунила испод ногу, јер је те године била изузетно велика суша. Један од Милошевих гостију, рече у разговору путујући ка гробљу да није запамтио ни чуо за овакву сушу, вајкајући се како прехранити стоку следеће зиме, на што му Милошев рођак Радивоје одговори: „... Пријатељу, ово јесте 'црно без имало бијела', али ако Бог буде хтео све ће другачије бити.“

Милаковићи

Новија историја овог села није давала овако тужну слику ни несрећне 1943. године, када је село било спаљено, имовина уништена, доста људи изгубило живот, када су Дубочица и друга природна склоништа била пуна избеглог живља и давали наду за боље дане, чекајући тренутак повратка у своје Милаковиће.

Ова, за мене, тужна вест, повредила је моја сентиментална осећања према овом селу. За час се устрепта моја старачка и уморна душа за тим дивним људима, које сам нашао у селу почетком 1963. године, када сам, као млад свештеник, први пут дошао у село.

„... Оче попе, ово је наше село, пуно је младости и живота. Имамо свакога добра, а највише добрих и поштених људи. Довијамо се, овде у овој даљини,

волимо се ко браћа. Побожни смо и славимо крсне славе. Заветина нам је у Четвртак по Светим Тројицама. Празником не радимо...“ И још много тога исприча ми честита старина Милета Лазовић, који је дошао у Бродарево да ме дочека и изведе у село.

Путовали смо више од три сата из Бродарева до првих кућа у селу.

Када смо се помолили, испод гробља, ка селу угледаше нас први домаћини и изађоше преда нас. Сећам се, као сада, да су то били: Ђоко Миликић, Будо Словић, Милош Радивојевић, Влајко Радивојевић и Богдан Јарчевић.

Ово је био наш први сусрет у Милаковићима.

Тога дана, до пред мрак, сви смо били гости угледног домаћина Влајка Радивојевића.

Када смо стигли на гробље, где је вршена заветинска молитва, нашли смо тамо све домаћине и њихове госте. Главна тема разговора била је суша, која је задесила целу околину.

За време молитве, забринут због велике суше, Паун Радивојевић рече: „Читај ти попе, колико хоћеш, али кише нема“, његов приговор прекиде Богдан Јарчевић: „Читај ти нама, оче попе, молитву, а Бог не слуша будалу.“ За чудо Боже! Када смо били на пола молитве, запође се један мали облачак од Јасена и поче да се шири невероватном брзином и киша паде читавом околином. Једва смо успели да побегнемо до првих зграда. Киша је падала тога дана, преко ноћи, у петак и целе ноћи између петка и суботе, умерено и без икакве непогоде, натапајући жедну земљу.

Те године оствариле су се наде Радивоја Радивојевића из Милаковића „... али ако Бог буде хтео све ће другачије бити“. И заиста је било. Жедна земља напила се воде, огрејала сунца и спремна да свој берићет подари људима, обрадовала их је добрим родом сена и отавом коју су косили подјесен.

Крсне славе су славили по реду и закону „како Бог милује“, са пријатељима и комшијама. Слава се славила два дана (на дан славе и сутрадан – окриље славе). Радивојевићи и Јарчевићи славе Светог Николу, Којовићи Цвети, Миликићи Светог Саву, Словићи Светог Јована, а Лазовићи Аранђеловдан. Ови честити и поштени људи, вршили су са љубављу свете тајне и верске обреде. Даљина и беспуће нису им сметали да редовно цркву посећују. Постили су постове и причешћивали се. Њихове богомиље су биле црква у Бродареву и манастири Давидовица, Мили и Куманица.

У овом пасивном селу, испод Озрена, људи су по природи вредни и радни, и само су тако обезбеђивали нужну егзистенцију на посној и љутој земљи, шибаној разним ветровима и другим недаћама својственим за овакве пределе.

Домаћинства су нешто узнапредовала седамдесетих година, па на овамо. Са великом муком пробијају пут до Бродарева, уз помоћ Месне заједнице и Шумског газдинства из Пријепоља. Љути камен, одрони земљишта и велики успони отежавају и прекидају радове, и тако из године у годину. Најзад савладаше и камен и успон и воду и повезаше се са Бродаревом. Доводе чисту изворску воду, доста касно струју.

Село је пуно лепоте и младости, а момци и девојке лепши од планинског цвећа. Године 1978. дочекали су и угостили учеснике Симпозијума „Сеоски дани Сретен Вукосављевић“ из Пријепоља, еминентне научнике, професоре и академике, и нису се застидели. Захваљујући тв-камери и фотоапаратима, слике њихових момака и девојака обишле су свет.

Милаковићи су планинско подручје, где је сточарство главна привредна

грана. Некада, говорим са сетом, бројна стада китила су пропланке Озрена и Средњевице. Одјекивала је песма младости и чула се звекa меденица и чактара.

Тих година осећа се економска моћ села и сељака. Узгајају раснију стоку и умножавају своја стада. Уз припомоћ са њива из Бродарева и Гробница допуњују своје амбаре житом, трапови су пуни кромпира, а котари сена.

Овај мали успон села није дуго потрајао. Село се празни одласком младих људи у свет. Тражећи лепше услове живота, а старци остају и дотрајавају у селу. Док су им родитељи били живи, деца су им долазила, с времена на време, да помогну у обради земље, да се виде и ражеле.

Сазнајем, да је у последње време ућутала и песма и свирка. Не чује се дечји жагор.

До ових кобних последица по наше село, које се савременим језиком називају миграција становништва село-град, нарочито после Другог светског рата, дошла је у периоду од 1949. до 1955. године, потпомогнуто индустријализацијом, као и убрзаним развојем почетком седамдесетих година уз помоћ великих инвестиција.

У почетку село су, углавном, напуштали млади људи, без икаквих претходних стручних квалификација. Неквалификовани радници су похађали курсеве, стицали нова знања и оспособљавали се за рад у разним струкама. Многи су стизали и до одговорних места у привреди. То су типични случајеви брзог социјалног успона.

Индустријализација није била само у интересу националне привреде, већ је у исто време омогућавала растерећење пренасељених пољопривредних области. Због тога је пуних петнаест година послератног развоја сеоба сељака у градове и запошљавање у другим секторима привреде била у интересу села и заједнице у целини.

Међутим, та нагла сеоба, која је највише захватила младе сељаци, имала је и негативне последице које су се први пут осетиле крајем шездесетих година да би у наредној деценији дошли до пуног изражаја, а после осамдесетих наовамо поготову. Статистика и социолошка испитивања показала су да су на земљи остали они који нису могли нигде на другом месту да нађу посао. Способнији, енергичнији и образованији младићи су масовно одлазили. Овај феномен довео је до девитализације села, другим речима до опадања социјалних активности, што се, опет, негативно одразило на пољопривреду и производне могућности сеоског становништва. Дошло је и до старења сеоског становништва, а и углед пољопривредног рада је опао на скали мерења друштвених вредности.

Све предности развоја ишле су у прилог индустрије, док је значај пољо-

привреде у националној привреди потцењиван, и разумљиво је што је жеља младих да напусте село постајала све снажнија. Градови су привлачили као магнет. Основни мотив миграције била је жеља младих да поправе свој материјални и социјални положај. Овоме је и допринела чињеница да су претеране инвестиције током седамдесетих година омогућавале лако налажење запослења.

Данашња истраживања и размислања показују да је приступ био пренагљен и да је неопходно упоредо развити и пољопривреду и индустрију. У годинама убрзане индустријализације једноставно није се имало довољно разумевања за потребу задовољавања растућих потреба сеоског становништва, нити су чињени покушаји да се живот на селу учини привлачнијим и прихватљивијим, пре свега за младе људе. Једном речју, требало је спровести у дело принцип социјалне једнакости о изједначавању животних услова грађана и сељака. Ту се на првом месту мисли на материјалну сигурност, социјално осигурање, пензије и друге повољности у односу на своје доскорашње суграђане, који су све ово добили у индустрији.

Једно новинарско перо, „наше горе лист“, у посети Милаковићима, 1986. године, сретне се са легендом села, Пауном Радивојевићем, који је тада имао деведесет шест година. У подужем разговору новинар упита деда Пауна шта он мисли о узроцима садашњих друштвених невоља, како обуздати скуппоћу, савладати несташице..., на шта му деда Паун одговори у духу горње моје констатације: „Е, видите, ја увек говорим да нам је највећи гријех што сви бјеже од земље. Сви би некако шћели да једу љеба без мотике. А то виђесмо да не може. Кажњени смо што напуштамо земљу и не обрађујемо је како треба. Зато сада вако отаљавамо и окајавамо. Земљу, бре, људи, треба вољети ко мајку. Она је ранилац свега што живи... У овим планинама сељаку треба направити добре путеве. Помоћи му да набави расну стоку. Ко добро ради, ко гаји добру стоку ослободити га и пореза и приреза. Осигурати га као радника у фабрици да може да се лечи, да има пензију. Е, онда ће бити више хране, а мање скуппоће и несташица...“

Таква су била и јесу здравоумна размислања нашег човека на селу, али само размислања, која су се могла наћи и за скупштинском говорницом, када се говорило о аграру и о бољим данима села и пољопривреде.

Из наведених разлога, говорити о бољим данима и решењу ових великих проблема било би врло незахвално, али би стога било више него трагично, ако би неко од хроничара у скоројој будућности записао да је смрћу неког од житеља једног од брдско-планинских села умро и његов последњи становник.

Миле Вуловић

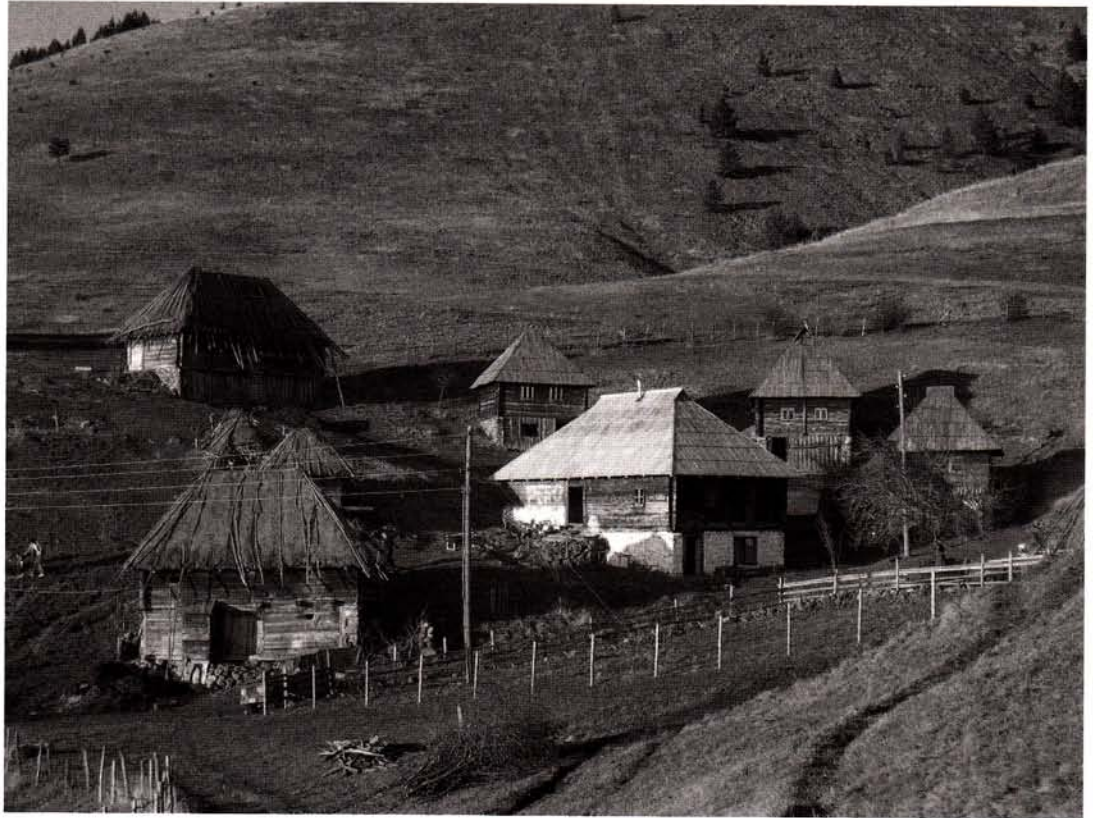
„ВРЕЛО“ НА ИЗВОРУ

Аранђеловдан је ове године у Тичјем пољу био више од црвеног слова. Крсну славу славили су, по обичају, сви Лазовићи. Највише се, међутим, наздрављало у Милића (Лазовића) кући коју већ годинама као своју омиљену дестинацију одржавају планинари. До Аранђеловдана „лета господњег 2003.“ они су као домаћини на једном од напуштених огњишта Лазовића у Тичјем пољу својим честим боравком убијали студ и скидали паучину са таваница Милићеве куће. А Михолског лета уочи овог Аранђеловдана први су конкретно кренули у акцију на чију је потребу и неопходност још 1975. године у својим ТВ „Караванима“ позивао Милан Ковачевић. Тада је аутор ових културних емисија првећи трилогију о пријеполској општини, а усхићен оним што је видео у Тичјем пољу, иницирао акцију награђивања оних домаћина и донатора који чувају изворни изглед свог дома и живог етнографског музеја под Озреном. Да се задржи аутентични дух народне архитектуре из којег је, као из маште, никло село са кућама под шиндром, амбарима, млекарима и појатама под сламом. Док не буде касно. Акције заштите живог етно музеја нису покренуте. У последњих четврт века покретали су се само нови одласци Лазовића из Тичјег поља. За оне који су остали и чекали неку другу акцију, на почетку 21. века већ је било касно, па је због прокишњавања кров од шиндре на две куће замењен – лименим.

Прокишњавала је и Милићева кућа. Иницијативом планинара ове јесени замењен је и њен кров. Али не лимом, већ новом шиндром од столетних борових стабала. Планинари су показали да се може и другачије. И да акција да се очува изглед и живот у Тичјем пољу мора да се креће двосмерно – од оних који у њему живе и оних који у њега долазе. А сви заједно да буде успавану свест државних служби надлежних за заштиту градитељског наслеђа и културне баштине. А да опет не буде касно (ово са буђењем), планинари Нада Пешић из Београда и Зоран Малешкић из Пријепоља, уз ентузијазам и рад, своју одавно присутну иницијативу пренели су на папир и вери-

фиковали на Аранђеловдан 2003. У дому планинара, у Милићевој кући, под новим кровом од шиндре која је тог дана, окупана сунцем, ширила мирис борове смоле, одржана је Оснивачка скупштина Друштва за ревитализацију села Старе Рашке „Врело“. Друштво је име добило

грађана, како је оснивачким актима предвиђено, бавиће се и заштитом градитељског наслеђа и другог народног сеоског стваралаштва, презентацијом и афирмацијом туризма на селу. Залог за ове намере иницијатори и оснивачи друштва већ имају у првој радној победи

Тичје поље, Милићева кућа под новим кровом

по оближњем врелу које, и само драгуљ етно села, мери проток времена у Тичјем пољу. Оснивачкој скупштини присуствовали су, уз госте из Пријепоља и мештане Тичјег поља, Милаковића из подјадовничких села, и представник Планинарског савеза Србије Драган Божовић и Саша Срећковић из Етнографског музеја у Београду. Ту је са својом екипом био и мајстор Милић Аврамовић из Шћепанице који је извео радове на новом крову. За председника је изабран Зоран Малешкић. Уписани су и први чланови, уз годишњу чланарину од 1.000 динара, а они који су приложили 100 евра постали су утемељивачи друштва. „Врело“ се формирало на извору. У даљем току има намеру да прави брану одласку људи из пријеполских села, а да активностима на „необрађеном пољу инфраструктуре“ и економском јачању сеоског домаћинства гради путеве повратка у наше село. Ово удружење

којом је заустављена офанзива лима на кровове живог етнографског музеја у Тичјем пољу.

Славећи Аранђеловдан и наздрављајући „Врелу“ на извору, у Милића (Лазовића) кући под нових кровом од шиндре, председник Малешкић је прву чашу-здравицу упутио „тамо далеко“ – Нићифору Аничкићу, нашем бизнисмену који од 1974. године живи у Јужној Африци, у предграђу Јоханесбурга. Господин Аничкић, родом из суседног села Грончарева, био је главни донатор прекривања крова планинарског дома у Милићевој кући. Његова донација од 4.300 евра представља велики материјални и онај други важни стимуланс да „Врело“ прокључа.

„Србијашуме“ из Пријепоља су у нови кров, као свој поклон, уградиле пет кубика грађе.

ОДАНОСТ ЦРКВИ И ВЕРИ

Подручје Страњани од Водица до Милаковића није имало своје цркве нити неког другог храма или богомоље. Нема ни трагова да их је раније било, нити је до сада нађен неки документ о томе. Додуше, у народу се до данас провлачи прича да је некада постојала црква Пивлица под Јадовником Али где, то нико не зна нити је од раније чуо за неко место где би могла постојати црква. И даље остаје упорним истраживачима да се заинтересују за ову претпоставку.

Можда би неко могао закључити да ови људи нису били ни побожни. Преварио би се. Напротив, били су верни хришћанству, православној вери и цркви. Један од разлога што нису имали цркве тај што је овај крај од времена турских освајања и њихове владавине био раскрсница одсељавању и досељавању. После Косовског боја на овим просторима избеглицама је био краћи „предах“ на путу за Црну Гору и Херцеговину. А касније, како су се времена мењала овде је било краће станиште онима који су из Црне Горе и тих крајева кретали ка Старој Србији. Истраживач и научник Сретен Вукосављевић наглашава да у овим подјадовничким селима није било куће од чврстог материјала, јер њихови житељи нису били сигурни колико ће се овде задржати, а кадемик др Петар Влаховић наглашава да су се села Страњани током историјског живота најмање два пута „празни-ла“ и остајала пуста. Селили су се даље. А највише на ширем простору од Јавора до Младеновца. О томе има доста података. Данас ћете наћи породице у околини Чачка и Врњачке бање са презименом „Страњанац“. Фамилије које данас живе на овим врлетним просторима доселиле су се, углавном, из Црне Горе. Овде нема староседелаца.

Грађани су верске обреде обављали у задужбинама Немањића, Милима и Давидовици, које су на њиховој, десној страни Лима. Црква у Бродареву која је била посвећена св. мученику Тихону била је одавно порушена. Зато су свештеници богомољу обављали у наведеним немањићким светињама. Цео овај простор, с једне и друге стране реке Лима, припадао је једној парохији Страњанско-бродаревској. Овај назив се још више учврстио када су Страњанци градећи школу 1902/1903. године једно одељење наменили за верске и црквене потребе.

Народ је долазио у школу, односно, простор намењен за цркву, Богу се молио, причешћивао и све обреде и празнике поштовао, доносио прилоге. Али није се дало Страњанцима, после неколико година школа је запаљена и са зградом су изгорели сви прилози. Свештеник Владимир Пурић који је овде први почео да учи ђаке у новоотвореној школи, а у међувремену је завршио за свештеника. Службу, причест и друге молитве оба-

вљао је испод великих кленова који су били у дворишту школе. И даље су упражњавали све верске обреде, крстоноше носили, молитву обављали на одређеним местима код крстова и настављали даље по селима. И даље је била ово Страњанско-бродаревска парохија. Свештеник Владе Пурић постарао се да се подигне нова црква на темељима оне која је уништена. „Црква у Бродареву грађена је“, како пише свештеник Миле Вуловић, „у време од 1925. до 1928. године. Црква је направљена за парохијански храм парохије Страњанске из разлога што су све цркве и манастири били у рушевинама. Бродарево је добило свој парохијански храм посвећен св. мученику Лазару (28. јун).“

Закхвалница Бродаревске црквене општине господину Нићифору Аничићу

Верници Страњани су приступили новоподигнутом храму у Бродареву. Страњанци су били добро организовани кад би долазили у цркву. После завршене службе они су у порти цркве поставили софре да једу. Били су то дивни скупови грађана и представљали су велику свечаност.

Број верника се повећавао. Бродарево је постала црквена општина за шире подручје. Поред Страњана, Бродарева и околине, обухватала је и парохију Велике Жупе. Вредни и у народу омиљени свештеник пише како је грађана црква у Великој Жупи. „На молбу парохијана бивше Велико-жуписке парохије благослов за зградњу цркве темеље је освешћиао митрополит дабро-босански господин Пејтар Зимоњић. Изградња цркве почела је 1938. године. Плац за цркву поклонио је Михајло Досковић из Велике Жупе, а средства за зградњу парохијани Велике Жупе и околних села од добровољних прилога. Рајћ

је црекинуо из зградњу цркве чији су зидови били изидани 2,5 м. У то време на овој парохији био је свешћеник Бранимир Пурић, син

Владимира Пурића.“ Црквене власти на молбу парохијана Велике Жупе и црквене општине Бродарево дале су одобрење за довршење цркве. Довршена је и 10. августа 1969. освештава је господин Владислав Митровић, за време пароха Мила Вуловића.

Континуитет верности вери и оданости цркви је настављена. Мештани Страњана редовно су ишли у цркву и све суседне храмове Милешеву, Ивање, наравно и у Давидовицу у Мили, свакако редовно у Бродарево и једном годишње и Куманицу. Пристизале су нове генерације верника, родитељи су деци причали какву су улогу црква и свештенство одиграли да српско име не буде затрто током протеклих векова.

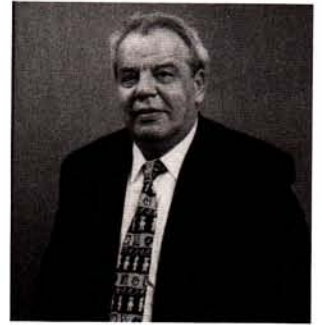
Из мноштва примера таквог односа родитеља према цркви, о чувању традиције и односу потомству са овог подручја за ову прилику навешћу само један. Павле Аничић, угледни домаћин из Страњана, заселак Грончарево, кад му је у посету из далека света дошао син Нићифор даде му аманет да увек када је у прилици учини помен стричевима Јосифу, Василију, Леку и теткама Стајки и Станојли и дарује цркви прилог. Прошло је време, Павле је умро, и кад је био полугодишњи помен Нићифор се сетио очевих речи. Отишао у цркву у Бродарево. У њој је затекао попа Мила Вуловића и честита домаћина Селимира Пушицу. Нићифор се обратио попу Милу и испричао му какав је аманет отац оставио и да је дошао у цркву да то учини. Замолио је свештеника Мила да му покаже шта треба све да уради. Нићифор је даривао прилог и запалио свеће. Селимир је све то с пажњом посматрао. Ганут гестом сина, низ лице су му потекле сузе, загрлио га је и пољубио.

Тих дана завршавала се звонара уз цркву. Поп Миле се похвалало Нићифору да завршавају звонару: „Надамо се Бог ће нам помоћи да набавимо одговарајуће звоно.“

Поштовани попе, ја сада идем, свратићу до Београда, наћи ливницу, даћу капару, а ви касније отидите и наручите какво звоно желите, рекао му је Нићифор.

Црква је добила модерно звоно чији се глас разлиже Лимском долином, до задужбина Немањића и околних села.

Бранко К. Зејак

Нићифор Аничић

БОГАТСТВО У РАЗЛИЧИТОСТИМА ЧИНИ НАС БОЉИМ И ПЛЕМЕНИТИЈИМ

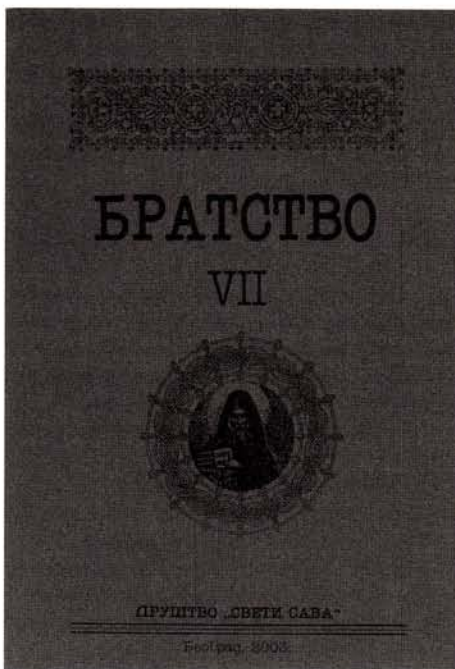
У издању Милешевског културног клуба Свети Сава из Пријепоља, а под уредништвом неуморне Милене Малешкић, већ тринаест година за редом, излази годишњак под именом САВИНДАН, који је у много чему далеко више од локалног часописа, а чији је циљ, како се то у заглављу каже, да допринесе духовној обнови српства. Наиме, захваљујући већ и самој чињеници да делује у средини која је изузетно специфична за српство, он се појављује као чувар традиције и хроничар догађаја, бележник промена, али и друштвена опомена, усмерен на будућност, али и негујући прошлост у записима о споменицима Полимља и других крајева Старе Рашке, кроз занимљиве приче о људима који су својим радом и прегнућем прешли локалне границе и задужили српство. Сваки број по свом духу и намери носи у себи печат Светосавља које као црвена нит прати и напаве и инспирише писце и ауторе прилога. Кажем ауторе, јер часопис је обогаћен бројним ликовним прилозима, фотографијама и вињетама, где посебно треба истаћи префињени цртеж Милутина Дедића, који обичном оловком својом сигурном, надахнутом и посвећеном руком, бележи зидине, портале и кубета полимских манастира и цркава, као и необичне, прелепе пејзаже рашких крајева, дрвеће, воденице и потоке које шуморе са његових слика.

Сваки број је логично подељен на више целина: носећи чланци на првим страницама часописа, односе се на суштинско опредељење уредништва да о српској духовној обнови говоре истакнути мислиоци, историчари, филозофи, социолози и теоретичари друштвених, прошлих и савремених збивања. Велики простор посвећен је културној баштини, рашким споменицима, пре свега, посебно оним мало познатим, сачуваним у остацима или обновљеним напорима самих Рашчана (као што је на пример, манастир Куманица), због чега је Петар Влаховић назвао Полимље Српска Света гора. Он у овом броју и пише о томе да се у долини Лима на сваком кораку налазе хришћанска знамења чији значај није само култни већ и шири, друштвени, где се и данас окупљају људи на одређене празнике и где се истовремено уз религијске обреде, уређују и међуљудски односи.

Светом Сави се по обичају посвећује понеки чланак у сваком броју часописа САВИНДАН. Тако и овај пут, З.Д. Марковић у напису *Улога светског Саве у*

ширењу здравствене културе, осветљава мало познат допринос св. Саве здравству средњовековне Србије. Велики светитељ је, наиме, био заслужан за прве манастирске болнице (Хиландар, Студеница), али и за бројне текстове о медицини, рецепте за справљање лекова, мелема и масти, који су касније, у 15. веку, инкорпорирани у *Хиландарски медицински кодекс*.

Драгиша Милосављевић пише о сличној теми, такође из историје средњовековне медицине: о манастирској

Насловна страна часописа „Братство“

болници чији су остаци откопани на згаришту манастира Св. Георгија у Дабру код Прибоја. Ту су пронађени јединствени средњовековни медицински инструменти какви се ретко где још могу видети у Европи, што говори о стручности монаха-лекара који су видели болеснике и рањенике у давно доба.

Берба грођа у Хиландару, сликар-писца Милутина Дедића, даје опис обичаја везаних за тај догађај у великој српској лаври, где се још увек чува чудотворна лоза св. Свиемона мироточивог, никла у цркви где су лежале његове мошти. Вино од те лозе је лековито – нарочито препоручљиво за брачне парове без деце.

Чланци Бошка Копуновића о манастирима Старог Влаха и Петка Бошковића о храмовима Вранеша, сваки на свој

начин осветљавају мало позната места и споменике који су били стожери и бедеми Светосавља, грађени генерацијама у временима османске окупације, на пештерско-кладничкој крајини. Место Буковик са својим светињама на пример, на реци Увац, кога пресеца царски друм, истовремено је био пролаз за караване из Дубровника и турске царевине, и капија за сеобе Србаља све до 1912. Из ових чланака сазнајемо да су ова подручја мало научно проучавана (археолошки, културолошки и на друге начине), да су се мало истраживали остаци многих већ давно порушених манастира и цркава, иако је њихов удео на ширењу писмености, културе и православља, био знатан.

Занимљив је и чланак Химзе Голаша који пише о Харфи на сопоћанским фрескама: он описује један детаљ са сопоћанског живописа, на коме је представљен цар Давид са харфом у рукама. Захваљујући тој фресци, сачуван је и изглед инструмента из оног времена, што нам говори о афинитету Немањића према музици. Она је истовремено, по речима аутора, необорив доказ о почелима и развоју српске средњовековне музике и инструмената.

Људи, догађаји, обичаји, књижевни и ликовни прилози, чине засебан део часописа. Упознају нас са значајним појединцима из Рашке области од којих су неки без разлога потцењени или заборављени, какав је био рано преминули историчар црквене историје, Василије Марковић из Пљеваља (рођен у Странјанима), коме је посвећено неколико написа. Чување традиције описано је у *Обичајима слављења Божјића у Виловима*, Зорана Шапоњића, са бројним обредима и ритуалима. Насупрот томе, растакање те исте традиције налазимо у чланку *Савиндан у жичкој школи после Другог светског рата*, Славољуба Васојевића, са прогласима о забранама слављења Светог Саве. Оба чланка говоре о нашим наравима и склоностима, о чуварности и традиционалности на једној страни, али и о рајинском менталитету и потреби за додворивањем на другој.

Дозволите ми да се сада са више речи осврнем на неколико већих уводних чланака. О веома стручном тексту Милована Митровића *Пићање регионализације и локалне самоуправе у Србији* рећи ћу само неколико напомена. Чланак се, наиме, осврће на пројекат новог устава Републике, посебно на идеју децентрализације у државној управи.

Пишући веома одговорно и акрибично о теми, аутор се залаже за један концепт који би превазишао досадашњи централизам власти, а који је погодовао сепаратистичким идејама, али и децентрализацији која се сада јавља као проста супротност, а која може да има и сличне последице. Митровић, наиме, сматра да је регионализација, блиска локалној самоуправи, један од могућих путева за проналажење одговарајућег политичког обрасца у Србији.

Остала три већа текста на почетку новог броја часописа САВИНДАН, стручно и научно, без великих емоција и одмерено, уз консултовање европске литературе и грађе, говоре о културолошком феномену Рашке области и историјским коренима њеног преименовања у назив – Санџак.

Гордана Живковић, аутор је уводног чланка, под насловом *Јединство и разноликост* чиме се већ наговештава став аутора према ситуацији на просторима Рашке области и њено залагање за, како каже, већ готово замрло осећање блискости, заједништва, солидарности и толеранције. Јер питање заједништва јесте суштинско за Стару Рашку, пошто одговор на њега предоређује њену будућност. Аутор сматра да се антагонизам који постоји између различитих националних група може ублажити уколико држава, власт успе систематски да у људима развије осећај припадности, не неком етносу или вери, већ некој широј друштвеној заједници – тј. држави. Уколико не желимо да нам се понови Косово и Метохија, држава је пре свих та која мора пронаћи начине сарадње и механизме за успостављање нормалних односа између различитих професионалних група. „Не сме се ћутати, каже др Живковић, пред оним што се стварно збива, да се не би догодило нешто после чега нема повратка.“ Интеграција у Европу, у њене политичке, економске и културне токове, претпоставља правилан однос према питањима међународних и међуверских односа. Стално одлагање решавања проблема, окретање главе, занемаривање и прикривање сукоба, доводи до несagleдивих последица. Отуда нужност дијалога, трагање за разумевањем потреба оних других, уместо затварања у уске националне оквире. Аутор види и носиоце могућих дијалога, пре свих у верским организацијама: СПЦ и Исламска верска заједница јесу ауторитети који имају моћ у свом подручју деловања. Јединство у разликама тако остаје једини могући концепт који води мирном заједништву и европским перспективама Рашке области.

Наредна два чланка, Славенка Терзића и Момира Дашића, баве се историјском тематиком рашких простора, посебно разлoзима који су довели до новог имена области која готово никад у својој историји није била аутономна и

независна. Славенко Терзић у чланку *Рашка и идеја Бошњаштва*, прилазећи теми са историјског становишта, указује да Рашка област постаје предмет политичких манипулација аустроугарских империјалистичких идеолога, нарочито од Берлинског конгреса (1878) и аустријске окупације БиХ. То, међутим, настављају њени наследници у вођству КПЈ и великом хрватском националистичком покрету, између два рата. А све у циљу фрагментације српских територија и продубљивања регионалних, верских и политичких подела у српском народу. Питање Рашке и идеје Бошњаштва, оба аутора сматрају задатком који научна јавност треба да осветли са различитих аспеката и укаже на фалсификате и митове који се око тога стварају. Оба

Тринаести број „Савиндана“ представљен је читалачкој публици прошле године само у Пријепољу док је промоција у Београду, у Народној библиотеци, заказана за 12. март, због трагичног убиства председника владе Републике Србије, Зорана Ђинђића, отказана. Текст проф. др Јасне Јанићујевић припремљен за промоцију у Београду, који преносимо у овом броју, штампан је у часопису Друштва Светог Саве из Београда „Братству“.

На промоцији у пријепољском Музеју о ревији „Савиндан“ говорио је Илија Мисаиловић, историчар из Ужика, истакавши да већина тема које доноси ревија заслужује да буде посебна тема не једне промоције, већ научног скупа. Пре две године установљена награда талентованим и даровитим ученицима пријепољских школа прошле године припала је Зорки Новосел, матуранткињи Пријепољске гимназије. Награду је уручио председник МКК „Свети Сава“ Зоран Малешић.

М.

аутора, такође, говоре о имену, односно преименовању територије. Консултујући бројну литературу, посебно европских аутора, Терзић указује да је назив Санџак за област Старе Рашке политичка конструкција новог доба.

Аутор такође тврди да је питање етничке припадности постало „предмет невероватних мистификација и домишљања“, мада је наука одавно доказала српско порекло већине народа као и његову каснију исламизацију. На крају, Терзић се залаже за стручну и научну експликацију, која би се могла одвијати под геслом, *од Калаја до Холбрука*. Наиме, сви концепти тог типа, ослањају се на аустроугарску идеју, посебно онај који заговара пројект прикључења Рашке области БиХ, или пројект аутономије Санџака, актуелан још између два рата.

Историјска сазнања о Рашкој области Миомир Дашић је поткрепио у свом чланку *Настајак имена Санџак*, указивањем на демографске промене које су се дешавале на овим просторима. Турски пописи говоре о сточарском православном становништву које је густо насељавало те крајеве, док је муслиманско-турско становништво било малобројно, настањено већином по градовима. Но, исламизација је почела рано, већ после великих сеоба, 1690. и 1737, када се усељавају веће групе Климената у рожајски крај и горњи Пештер. До слабљења српског живља долази нарочито после Првог српског устанка, кад Срби мигрирају у Србију. Истовремено, опет, Срби стижу из динарских територија Црне Горе, Дробњака и источне Херцеговине. Отуда су Срби већина све до 1878. После Берлинског конгреса, међутим, насељавају се муслимани из окупираних БиХ, Црне Горе (Никшић, Колашин), па се Срби опет селе у Србију, мада и почетком двадесетог века они чине бројно становништво Старе Рашке.

За све то време, из Беча и Пеште стизали су подстицаји намерама и покушајима да се научно докаже етничко и историјско јединство територије Новопазарског санџака и Косова са БиХ (која је била под аустроугарском окупацијом). Нарочито од стране Беџамина Калаја или Теодора Ипена, иначе једно време конзула у Пљевљима, кога сматрају идеологом идеје о аутономији Санџака.

Језгро Старе Рашке чини колевку српске средњовековне цивилизације и српске аутохтоне културе, где су се одувек сучељавали утицаји истока и запада, ислама и хришћанства: она представља истовремено богатство у различитости, али и разлог сталних напетости и трвеза, најчешће потицаних споља. Залажући се за толеранцију, једнака права за све и њихово поштовање, аутори ових написа указују да наука има задатак да укаже на различите историјске појаве, догађаје, традицију и утицаје који су уобличио бурну историју ових крајева, одликовали ово поднебље и одредили судбину, али и будућност његових људи.

На овом месту, разуме се, немогуће је навести све добре и пажње вредне напise и чланке и њихове ауторе у новом броју САВИНДАНА. Али то није ни потребно. Тим пре што часопис, замисљен као лектира у којој за сваког има понешто, а све усмерено ка духовним вредностима српства, може и мора да се чита и ишчитава полако, како би се све оне поруке вечног светосавља које он носи у себи, утиснуле у нашу свест и учиниле нас бољим и племенитијим.

Јасна Јанићујевић
(„Брајство“)

СРПСКА СВЕТА ГОРА

На дванаестом километру источно од Пожеге, или на деветом километру западно од Чачка, почиње или се завршава Овчарско-кабларска клисура.

Налази се у Западној Србији, између планина Овчар (998 м) и Каблар (890 м) и спаја Пожешку и Чачанску котлину. Дуга је око петнаест километара, а дубока негде и седамсто метара, где је Западна Морава на овом простору, текући од Пожеге према Чачку, усекла ову живописну меандарску клисуру са наизменичним смењивањем правца кретања што је изузетна природна реткост, стварајући једну од најлепших и најатрактивнијих клисура у земљи.

Центар клисуре и њен најсадржанији део је Овчар бања, чија је минерална, топла вода добра за лечење реуматичних, нервних и кожних обољења, као и последица од повреда. Ова врста термалних вода је веома погодна за рекреацију те се ова бања користи за рекреативно-здравствени туризам и лечење хроничног реуматизма зглобова и мишића.

Од осталих садржаја ово место подно Овчара и Каблара пружа могућности за планинарење, рибарење и спортови на води, с тим да су обале реке, тј. језера, густо насељене или боље речено начичкане кућама за одмор свих врста и типова, тако да овде влада стална живост. Природа овога краја је дала и веома богату и бујну вегетацију са густим листопадним шумама иако има и четинара (нарочито на Овчару), а падине су пуне воћњака, винограда, њива и пашњака, што све скупа овом крају даје чаробан изглед. Овакав рељеф и ове погодности омогућавају угодности и животињском свету те је овде добро развијен и лов. Једном речју, за овај и овакав крај се може слободно рећи да је мали рај на земљи.

Али, све ово би било занемарљиво да се у овом рају не истичу културно-историјски споменици међу којима се нарочито издваја комплекс познатих манастира, груписаних на релативно малом простору под именом Света Српска гора, који својом прошлосту, уметничким, архитектонским, историјским и културним значајем представљају најсјајније драгуље овога подручја и значајна места окупљања људи са свих страна и из свих крајева, као и путника – туриста, који на својим пропотовањима кроз ове пределе посећују ове наше светиње.

Десет данас активних и свакодневно, а недељом и празницима веома посећених манастира, потиче из разних времена; подизани у време Немањића, Лазаревића и Бранковића, имали су, а и данас имају пресудну улогу у очувању духовних вредности живота и идентитета српског народа. „Били су, а и данас су, духовна стража православља, мисионарски центри који својим битисањем непосредно буде и опомињу многогрешни и страдални род српски на покајање и поправљање моралног живота.., Поред ових десет, постојао је и манастир Св. Георгија, на планини Овчар, чији се печат и данас чува у Народном музеју у Београду.

У Овчарско-кабларским манастирима су писане, преписиване и употребљаване старе богослужбене књиге, а о којима своје записе после похађања овога краја остављају Вук Ст. Караџић и Јоаким Вујић, бележећи многе документарне записе своја запажања и утиске као и бројне србуље и друге богослужбене књиге и врло значајне записе у вези са нашом историјом и културом.

Данашњи манастири Свете Српске горе распоређени су с леве и десне стране Западне Мораве и нижу се као бисерна ниска овим редом: на десној обали у правцу тока реке су: Света Тројица, Преображење, Сретење, Вазнесење и Ваведеније и то су и такозвани Овчарски манастири, а на левој страни и обалама реке су: Благовештење, Илиње, Савиње, Никоље, Јовање и Успеније, и њих народ зове још и кабларски манастири.

Манастирско подручје почиње на дванаестом километру од Пожеге, а ту је негде и почетак најатрактивнијег дела

кањона; на километар од првог манастира, с десне стране Западне Мораве, види се бели крст као обележје где се налази пећина у којој је гроб жртава, уморених на најсвирепији начин, чувена пећина у народу названа:

Кађеница

То је пећина украшена сталактитима и сталагмитима и њен отвор нимало не личи на улаз у пећину. Споља делује као пукотина, али када је била нужда, а народ је за њу знао, служила је као склониште и једино уточиште у коме је преплашени народ налазио спас и смештај бежећи испред разжарених Турака. При једном од турских напада, 1813. године, народ је нашао уточиште у пећини. Сакупило се око три стотине нејачи од којих је само неколико нашло спас док је већина страдала. По предању, Турци су по детињем плачу пронашли пећину на улаз довели и наваљали сламу и грање, запалили и димом и ватром подавили, угушили и сагорели нејач у пећини. По овом догађају је и добила име. Остале су само кости на основу којих је утврђен број пострадалих, а данас су оне смештене у два кивота и осветане 1939. године. Од 1990, када је пећина преуређена и добила данашњи изглед, Кађеница се налази под управом манастира Преображење и преображењски свештеномонаси сваке године на Видовдан, служе парастос.

Кађеница је светиња релативно новијег времена, док су све

Пећина Кађеница

остале светиње, најблиставији драгуљи овога краја, Свете Српске горе, настали давно, чак и пре чувене каталонске најезде (1307–1309), када је Света гора Атонска опљачкана, а манастири на њој порушени и поплањени, а преживели калуђери се расули по Балкану, тако да је многим ово подручје постало уточиште, а нарочито за многе српске монахе из Свете горе. По предању, српски Хиландарци су се овде населили, а ово подручје назвали нова или мала Српска Света гора, у спомен на своје раније пребивалиште које им је остало у срцу, али дајући и почаст новом које су населили и које ће својим животом и радом оплеменили и обогатити.

На око километар низводно од Кађенице, на узвишењу с леве стране Мораве, у подножју Каблара, одмах изнад Овчар бање и хидроцентралне, ђердан кабларских манастира је манастир:

Благовештење

Претпоставља се да потиче из времена славних Немањића и помиње се први пут у једном документу из 1372. г. Касније је страдао тако да је данашња манастирска црква обновљена 1602, и углавном је и данас задржала свој првобитни облик. Фрескама је осликана 1632–1635, а живописани су западни зид споља и унутрашњост храма, а и иконостас је такође настао у то време и спада у ред најзначајнијих уметничких дела те врсте у српским храмовима. Црква је једнобродна грађевина са дрвеним припратом и кубетом на средишњем делу наоса. Већим делом свога постојања била је „жива“, осим у време када је због своје трошности била напуштена. Тако је Јоаким Вујић затиче у 19. веку спаљену од Турака, да би и касније, када је запустела 1908. и када је и иконостас био пренет у Београд и због ратова више пута сељен, због чега је, прилично и страдао, да би коначно после деведесет година – 1994. г. најзад био враћен на своје место. Захваљујући њему и двома престоним иконама које су чуване у манастиру Св. Тројица, извршена је рестаурација тако да данас у пуном сјају и лепоти овде сјају чувена Богородица са Христом, рад зографа Митрофана, која је по очуваном запису рађена далеке 1602, као и друге празничне иконе: Крштење Христово, Распеће Христово, Вознесење Господње, Срећење, Гостољубље Аврамово и др. Богата је и манастирска библиотека која поседује четрнаест рукописа из 16. и 17. века као и неколико вредних књига: Београдско четворо јеванђеље из 1552. Јеванђеље штампара Мардарија из Мркшине цркве, из 1562, и Требник Јеронима Загуровића, штампан у Млещима 1572. године.

Манастир Благовештење

Заузимањем св. Владике Николаја (Велимировића), велики плац са извориштем минералне воде у Бањи, припао је манастиру, где су сазиране четири зграде, конаци, међу којима је и зграда „Сиротица“ у којој је сиротиња имала бесплатан смештај. Захваљујући марљивости и ревности игумана овог манастира, архимандрита Георгија Добросављевића који је овде још од 1964, све је у најбољем и највећем реду, иако има још много текућих послова око обнове крова на цркви и других захвата.

У овом манастиру је својевремено замонашен Његова светост Патријарх српски Господин Павле, који је уједно и чест гост ове светиње где се, како сам каже, најбоље и најпријатније одмори.

Крсна слава ове светиње су Благовести Пресвете Богородице, која се слави 7. априла (27. марта по православном календару), када се овде окупља велики број људи.

Од Благовештења се ходом, стазом која води изнад манастира, кроз храстову шуму, за 15–20 минута стиже у манастир Илиње.

Илиње

Овај манастир, из чије порте пуца поглед на Благовештење, Свету Тројицу и Преображење, је метох Благовештења. По предању, на његовом месту се налазио манастир посвећен св.

Манастир Илиње

Пророку Илији, који је био један од најстаријих у Западној Србији. Не зна се кад је настао, ни када је пострадао, само се зна да су га на старим темељима подигли благовештењски монаси. По нађеним остацима темеља, види се да је некад био много већи, а изградњу новог Илиња чији је храм освештан 1939, а у обнови је и много помогао св. владика Николај чији је прилог и нови иконостас. Црква је једноставна, скромна, једнобродна грађевина, сазирана прилозима верника који се овде окупљају на дан храмовне славе, на празник Св. Пророка Илију, 2. августа, (19. јула по православном календару), када се овде слави, а чинодејствују свештено монаси из Благовештења и када се црква отвара за вернике, јер овај манастир није „живи“, тј. нема монаштво.

Савиње

Високо у стенама Каблара, при самом његовом врху, веома стрмом шумском стазом од жељезничке станице у Овчар бањи (на прузи Пожега–Чачак), стиже се до црквице у стени, поред малог извора чија вода, по народном веровању и предању, лечи очне болести. Ова пећина у којој је данас и црквица, по народном веровању, била је испосница св. Саве, па је зато и посвећена овом народном свецу. Како у пећини није било воде, а Морава је далеко, доле у кланцу – ниско у кањону, молитвом св. Саве, из пукотине у стени је потекла вода коју је светац благословио да буде лековита. Због тога народ ову светињу зове још и Савина вода, а светиња је подигнута 1938, залагањем св. Владике Николаја, а освештана је тек 31. јула 1966. Храмовна слава је Пренос моштију св. Саве и слави се 19. маја (6. маја по православном календару) када овде служе службу Божију и секу славски колач свештенмонаси манастира Преображење, под чијом је и управом, а Света Литургија се овде врши у летњем периоду сваке младе недеље.

Новим асфалтним путем који иде трасом некадашње пруге узаног колосека два километра од Овчар-бање према Чачку, за разлику од некадашњег прилаза преко Мораве или далеким заобилазним путевима данас се брзо стиже у манастир.

Никоље

Када је и ко је саградио никољску цркву не зна се тачно и само се нагађа, а на једној икони која се чува у Народном музеју у Београду, написано је да је настала у Никољу 1489, и то је уједно најстарији писани податак о постојању овог историјски важног центра српске средњовековне писмености. Судајући по остацима старог живописа у припрати храма и по већ поменутом документу, манастир је настао пре 15. века и више пута је је страдао од Турака. Вук Караџић у својим записима бележи да је у Никољу некад било и до три стотине калуђера. У овом манастиру се од Турака крио и вођа Другог српског устанка Милош Обреновић са породицом, а 1817, у порти манастира, саградио је конак који и данас постоји и зове се по њему. Он је посадио и бор који и данас стоји у свој својој величини и сматра се народном светињом „биљегом“ и записом. Ту је и гроб Милошевог петогодишњег сина Петра, што све сведочи о њиховом боравку и живљењу у овој средини.

Никољска црква је мала и необична по томе што јој је улаз са јужне стране. О настанку ове светиње, већ је речено али ваља додати да су фреске у цркви настале 1587, а оне у припрати 1637. године. Фреске на спољашњем зиду, и то са јужне стране где је и већ поменути ниски и узани улаз, рађене у 19. веку и данас постоје али јако изbledеле и само у траговима. У ризници манастира чувају се рукописне књиге и нешто вредних црквених старина, као и доста предмета из 18. века. У посебном објекту је уређена манастирска поставка са предметима из богате ризнице ове богомоље. Овде је настало чувено Никољско јеванђеље писано на малим листовима и ћириличким словима. У кожном је повезу и преписивач је златним бојама урадио и минијатурне илустрације. Овај рукопис је у Првом светском рату нестало из Архива Народне библиотеке у Нишу где је чуван да би се касније појавио у Даблину, у Ирској где се и данас налази.

Манастир Никоље

Овај манастир је све време био настањен, а данас је женски манастир који своју храмовну славу слави 22. маја (9. маја по православном календару), када православна црква обележава Пренос моштију Св. Николе, а у народу, ово је Млади или летњи Св. Никола, када се код манастира окупља мноштво домаћих гостију, уз упражњавање и старих народних обичаја, што је данас реткост. Манастирском обитељи руководи, старајући се о свему, од 1987. године игуманија Евпраксија (Белић).

Већ поменути, новим путем, куда се долази и у Никоље, после два километра хода или вожње, стиже се у манастир Јовање.

Јовање

Некада се овај манастир налазио ниже у односу на данашњи, на месту које је потопљено приликом изградње

Манастир Јовање

хидроцентралне у Међувршју, 1954. године. Данашње, ново Јовање, подигнуто је 1957, за време епископа Германа. Преношено је у деловима да би се сачувао стил градње. Новосаграђена Јовањска црква, са лепим звоником, данас је једна од најлепших у Српској Светој гори.

Вук Караџић је за старо Јовање забележио да је „оно некад било као лавра и из њега се заповедало и судило свим осталим манастирима око Каблара и Овчара“. Од свога настанка, старо Јовање је много пута страдало и било обнављано. У 19. веку то су биле само рушевине, а прича о обнови ових рушевина каже: „Када је дошло време да се по Вољи Божјој обнови манастир, Господ се у сну јавио дечаку-пастиру, говорећи му да оде под Јовањско брдо и потражи манастир где ће наћи злато за његову обнову. Свој сан је чобанин поверио ужичком владици Никифору, који му није одмах поверовао, но ускоро, исто оно чобанче, ослобађајући заглављену ногу своје козе, пронађе ћуп са златом и тада му Владика даје благослов за обнову манастира.“ Уз помоћ сељака из околине, на темељу старе, подигнута је нова црква, а пастир је уз Божји благослов посветио свој живот Господу, постајући игуман ове светиње све до свог упокојења. Из записа са његове надгробне плоче и сазнајемо да је најстарије Јовање постојало у рушевинама још од Косовске битке, што значи да је постојао и пре 1389. године. Данас се у ризници новог, пренетог манастира чувају богослужбени предмети, сасуде и књиге, као и новија документа, међу којима и запис да је из манастира Калиште у Македонији, 1936. у Јовање које је тада било пусто – ненасељено, стигло дванаест сестара, са сестром Ирином на челу, и од тада у овом женском манастиру настаје нови живот.

Данас су црква и њена околина, како кажу комшије, гости и посетиоци, „мали рај на земљи“: цвеће, чистоћа, ред и лепота свуда. Овамо се данас може доћи и већ поменути, новим путем, а раније је то било могуће само чамцем, преко Мораве, што је и данас могуће, тако да је данас приступ сигуран са обе старне. Слава манастира, у коме се као велика светиња чува чудотворна икона Мајке Божије Брзопомоћнице, а коју је донео некадашњи духовник манастира, архимандрит Серафим Рус 1917, је 7. јула (24. јуна по православном календару), на Ивањдан, када је овде велики сабор, а манастиром управља и стара се о свему, игуманија Екатарина (Станковић).

(наставка у следећем броју)

приредио Никола Ерић

Прича Савиндана

ЉУБАВ САРЕ ПЕТРОВЕ

– Пиши, соколе, пиши – рече ми старац Милија. Не треба све да се заборави. Од оноликог народа остало само нас неколико гробова, сви некуд одоше. Зарасташе њиве и ливаде, гробља, путеви и прогони. Од многих кућа само зидине. Све поново остаде пусто. Овладе коров и шумом и ливадам. Ничу брезе и јасике и тамо где их не памтим у ових мојих деведесет година. Ваљда ће се опет негда неко населити у ову пустињу. Напиши шта је било, да ти који дођу не помисле да оје нико никад није живио. Мора да је ова земља запамтила понешто, не може бит' да је све нетрагом нестало. У овим вртачама је сигурно остао траг од оне песме и лелека што негда бијаше. Негде су ту стопе онија људи, само их треба потражити. У одјецима брда чува се Сарина песма. Не може бити да све тек тако нестане.

Омањи, са седом округлом брадом, говорљив, бистрих очију и памети, окружен са неколико коза, испред дрвене ороунле куће, са оскудним покућством као у пустињака, са пуно свежњева сувих трава за чајеве, лично ми је на испосника. Одмерене речи, повремено одсутан, загледан негде низ дуг пут свога живота, као да одмерава и просуђује цео двадесети век, понирући у себе, брижљиво отуда вади сећања и ставове о животу. Седимо на кршу изнад клисуре као две орлушине, ближе небу него земљи, загледали у златарске шуме, причамо о свему и свачему. Никуд му се не жури. Не могу да постигнем његову мирноћу, не дају ми дугогодишње навике. А он, помирен са смрћу, са свим, свачим и сваким. Опраштао је свима све; и дрвету у гори и камену у води. Било ми је тог дана савршено јасно, да није сва мудрост света смештена у књигама, да је има и код оваквих стараца, који можда шетају Калемегданом, или ливадама на Скраднику, а поред којих пролазимо, као поред нечег што је већ догорело и није вредно пажње.

– Е, мој синко, млад си ти још.

То он мени каже, иако сам већ прешао шездесету, оседео и некако баш не делим његово мишљење о мојој младости, нарочито кад идем уз брдо и кад гледам према будућности, а волео бих да је у праву.

Вашар на Сувом Бору. Док игра у колу момци је кришом погледују. Сваки хоће да је понесе у очима, па да навече кад се кући врати, спава са њом у колиби за младенце. А она стасита и поносита; црни тршави жбун на глави, а очи к'о трњине. Кад се некоме од њих осмехне, колена клецају. Нема јој равне, као да ју је неко узео из вилиног кола па послао да људе мађија. Не смеју ни да помисле шта све има испод оног јелека и како је тамо. Наслућују да је лепо и да мирише на најлепше златарске траве.

Гледала је и она момке, није да није, али се није могло знати који је њој за око запао. Неки су се надали, а многи су на самом почетку одустајали, просто не верујући да таква лепота може баш њих запасти. Мислили су такви, да је она створена за неке друге људе, да се за њу није родио нико у овој околини, да ће бити богат и срећан и најсиромашнији, само ако Сару у

своме наручју има, да му се смеје. Татомир Прелић није тако мислио. Веровао је да му је Сара по мери. Играо је понекад до ње, покушавао по неку да с њом проговори, али му то није ишло од руке. Увек би причао нешто без везе и смисла, нешто што није намеравао да каже. Није му било јасно где су нестајале речи које је за њу припремао. Појављивала се однекуд неспретност и збуњеност, што му није било својствено. Што се више трудио да поправи утисак, испадало је све горе. Данима би размишљао о претходном сусрету, припремао се за следећи, али би следећи пут опет бивало исто. Није био од оних који лако одустају. Висок као и сви Прелићи, лица мало дугуљастог, смеђ момак, складно грађен. Био је међу најјачима, најдаље је бацао камен, био спреман, спретан и окретан. Што би се рекло, кадар стићи и утећи. Турци су избегавали с њим да се каче. Кад би се утегао у ново сукнено одело, са извезеним чарапама и опанцима шилканима, са нахереном шајкачом, делија брата. Многим се девојкама допадао, али Сари није нешто одговарао, или она то није хтела да покаже. Многи су се младићи хвалили тиме што се друже са њим. У почетку, привучен Сариним изузетном лепотом и опседнут својом жељом да је има као жену са којом ће водити живот, а убеђен да се то може и остварити, прилазио јој је овде и онде у ретким приликама. Убрзо је увидео да то није довољно и да треба још нешто, а шта, то није могао да открије. То га је чинило нервозним. То нешто тајновито, чудновато и хировито што љубав носи, а што није могао да докучи, рушило је његов углед међу младићима, који су све више увиђали његову опседнутост Саром, али као и он, закључили да нешто ту не иде како треба. Са најбољим се другом на Велику Госпојину код цркве лопижанске, за мало побио, зато што му је овај нешто рекао о Сари што му није било по вољи. Шта је рекао не зна се, али Прелић га тако снажно и бесно одгурну да заталаса неколико људи око себе. Би избила жестока туча да их остали не раздвојише и не смирише. Од тог њиховог смиривања створи се велика гужва и галама, а касније и прича.

Прочу се Сара у целом крају и постаде занимљивост за доконе. Почеше да се интересују за њену судбину, да нагађају ко може бити тај срећник за кога ће она поћи. Стадоше да прате шта ће се десити. Прочу се и то на шта се Прелић зарекао и то причама додаде неизвесност ишчекивања.

Те летње ноћи кад се Сара родила, у њиховој кући заноћио неки дубровачки трговац, пратио караван са робом. Одвајкада је тај пут пролазио преко Лопижа, од Дубровника према Нишу и Софији. Караван у црквеном дворишту, а он баш код Петра да коначи. Сара га пробудила тек рођеним плачем, а он нешто сањао и општио са вишим силама, па рече домаћину да детету дају име Сара, обдари је великим златником и каза:

– Биће ово лепотица какву нисте видели у овом крају. У овој кући ће живети срећно са оцем својим и мајком сво-

јом. Браћи ће бити понос и дика, али кад сташе, многима ће несрећу донети, због ње ће страдати, а она неће бити срећна због тога. Смириће се и наћи своју усуд далеко одавде.

И оде тај тровац чудног изгледа, у необичној одећи, да га више никада не виде.

Као дете, Сара се ничим није разликовала од остале деце, али кад се зађевојчи, неко се сети речи оног Дубровчанина. Стас и држање су јој били господствени и другачији, као да је из земље вукла неко заборављено порекло и наслеђе племенитог корена, неку урођену отменост. Држала се поносито, али не и надмено, била другачија кад хода, кад седи, кад везе, као да ју је васпитавала француска гувернанта у дому Пушкинове Тајјане, а не заборављени тежак у неким Лопижима.

Гледао их једном луди Рафаило кад су се за Ђурђевдан купале у Тетеровачкој шуми крај извора, гледао голе девојке и Сару међу њима, слушао њихову цику, па му ту очи и памет остали.

Са пропланка се разлеже песма девојачка. Продорни, високи тонови женских гласова лелујају изнад шума и процветалих јунских ливада. Све се оне надају да ће се баш тога лета одлучити о њиховој судбини, да ће их њихови удати. У тој песми што се далеко чује, што се разноси изнад великог прострства, превлађује сета. Све знају да је лепо удати се, али такође знају да то њихово радовање кратко траје. Оне су сличне том ливадском цвећу што за један месец цвета и прецвета. После тога их чекају напорни послови у селу, рађање деце и брзо физичко пропадање. За неколико година после удаје тако остаре и некако орону да не можеш да их познаш. Ретке су биле оне које би се дуже одржале.

Сара је знала да је њени неће удати преко воље. То су јој рекли. Избор препуштају њој. И она пева са девојкама, заноси је песма, доводи у стање неке чудне раздражености када је тужна, али јој је некако пријатно што је тужна. Ухвати тада тренутак пролазности у лету који нагони сузе на очи, а опет јој драго и некако не верује да ће младост тако брзо проћи. Неће се то њој десити. То се догађа тамо неким другим девојкама, обичним девојкама, а она ће још дуго бити необична и лепа.

Причала је другарицама да воли да слуша Милана свирача кад у летње вече изађе пред кућу, па на кларинету свира на другом крају долине, а цело га село слуша. Волела би да седне поред њега, да му наслони главу на раме, да ћути и ништа више. Нарочито воли кад свира тужне мелодије. То јој некако више годи. Чини јој се да би могла данима да га слуша, а да јој не досади. Када би јој поменули да се за њега уда, одговарала би им да она код њега воли само његову свирку. Слаб је он за њу, некако веретизан, говорила би.

– Па ено ти, онда, Прелића, он је јак, а можда би и научио да свира – задиркивале су је другарице.

– Не могу Прелића. Ја се њега бојим и знам да ми не би било слатко с њим. Некако је сав рогобатан, а не уме лепо да

прича, ни да се нашали, као Јован. Много је озбиљан и мрачан. Он неку муку носи. Мени је њега жао. Чула сам на шта се зарекао, али то неће бити.

– Удај се онда за Јована кад ти се свиђа како прича.

– Не могу за Јована. Како ћу с њим у кревет онако дежмакастим – кроз шалу би им одговарала Сара. Моје момче, говорила би, мора да буде високо, танковијасто, да има душу која му се у очима види. Тај сјај у очима тражим и нисам га још нашла. Од тог сјаја кад затреперим, онда ћу се удати. Мора да такав негде постоји, наићи ће, чекаћу.

У једну од таквих недеља када су певале на пропланку изнад Јанковаца, а цело их село могло да слуша, у предвечерје, бану однекуд Прелић. Везене чарапе му пожутеле од полена са цветова, одело му гланцено, кошуља од белог платна, извезена. Испод шајкаче брижљиво очешљан прамен косе. Види се да се дуго припремао за овај сусрет и по првим речима, да је онај део који се односи на Сару научно нападнат. Девојке се у почетку уплашише, али се он с њима лепо поздрави, а Сари рече:

– Саро, дошао сам нешто да те питам, да мало поразговарам.

То је подразумевало да се они одвоје од осталих и да шетају на пристојној удаљености, у близини, свима на оку. То би на извесан начин према обичајима са почетка двадесетог века значило, ако шетају и разговарају, ту може нешто бити, у питању су недоумице и премишљања које се лако могу преломити кроз један разговор. Не остављајући нимало простора за такву помисао, одговори му:

– Немамо о чему ми да разговарам, Прелићу. Рекла сам ти то и прошли пут код цркве. Залуд си цепао опанке на оволику даљ.

– Немој тако, Саро, кајаћеш се.

– Да ли ћу се кајати или не, то не знам, али од нашег разговора нема ништа. Нећу да те зававам, да дане са мном губиш.

– Немој то двапут рећи. Можеш због тога закажити.

– Претити ми немој. Нећеш ме уплашити.

Оде Прелић. Све девојке видеше да је бесан. Сара заћута. Те вечери нису више певале. Никома није било до песме. Следио их његов поглед.

У кући Петра Трмке, једног четвртка, пазарног дана у Сјеници, када се из вароши вратио један од Сарине браће, а пошто деца одоше да спавају, заподенуше разговор:

– Саро, људи причају, да си се рекла Прелићу и да ће да те воде за Илиндан са Сувог Бора, са Вашара. Ако си се обећала рећи нам, не бисмо вољели да те нико води по тмуши. Хоћемо да те испратимо како доликује нашој кући, ако се ниси рекла, онда нам и то рећи. Нећемо дати да те одведу без твог пристанка, док смо ми живи.

– Само мртва могу бити његова, жива никако – одговори им Сара. – И да знате, никоме се још нисам обећала. Чекаћу своју судбину.

Било је то негде иза Петровдана у време кошења. Усред бела дана, као да из земље изниклоше, бану десетак Прелића у Петрову кућу. Сара је за разбојем ткала, а њена мајка нешто пословала по млекару.

– Полази – оштро и одлучно изговори младожења и први је зграби чврсто за подлактицу, са друге стране је дохвати још

један. Потргаше потку и основу, попревр- таше столице и бакраче и извукоше Сару из куће. Она је вршиштала, отимала се, дозивала браћу, али ништа не поможе. Један је чак удари штапом по задњим облинама, као да кротити ждребицу и дрекнуту:

– Полази, сунце ти небеско. Море, бићеш ти нама мекша од памука. Доста је било твојега. Дође време да се слуша!

Сари се све смрачи. Осећа само да је до бола стежу за мишице чврсте мушке руке које је више носе него што хода; један корак направи по земљи, а три у ваздуху. У очајању завапи још једном:

– Не дај ме, мајкооо!

Мајка покуша да је брани, али је један тако снажно одгурну да се она преврну и скотрља иза амбара.

Замакоше са Саром преко брега. За њом остаде врисак.

Потрча мајка као без душе до ливаде где су косили Сарин отац и браћа.

– Ви косите, пусто вам остало, а Прелићи вам Сару одведоше на срамоту и моју и вашу – изусти мајка и клону на земљу.

Побацаше косе и водичере. Први до куће стиже Вуксан, зграби пушку испод стрехе, за њим остали. Сакупи се још гонилаца, ко с пушком, ко без пушке.

Вуксан их је први угледао. Виде Сару малаксалу, онемоћалу, са искренутом главом, као да није при свести и срце му се до бола стеже. Као покошени цвет ливаде на јулском врелом сунцу. Не залеже, не заузима бусију, но у ходу пушку репетира и виче колико га грло носи:

– Стани, Прелићу, да видимо чију сестру без питања водиш. Пусти Сару! Пусти, кукала ти мајка, ил' ћеш данас погинути!

Не послушаше га. Он застаде и нанишани. Разлеже се рески пуцањ и младожења паде поред Саре. Припуцаше и Прелићи, али се Вуксан не обазире, крупним корацима граби низа страну. Кад младожењин отац испружи пушку према њему, он само за тренутак застаде, кратко нанишани и старац паде. Остали се разбежаше кад видеше толики бес у Вуксану и остале из потере како пристижу.

Сара је стајала као споменик. Поред ње на земљи мртав несубјени младожења, мало даље онај што је свекар требало да буде. Занемела и изгубљена, бледа као смрт, реч није проговорила.

Заседао је турски суд у Сјеници. Пресуда је била кратка:

– Вуксан је слободан. Нико не може на такав начин да се жени.

Узнемири се цело село у то топло предвечерје. Рањена Сара. Напао је неко и ранио. Бануо Радуле Секулић код оваца. Навали да пође за њега на сваки начин. 'Оћеш вала нема ти друге. За њега, боже сачувај. Занесени Радуле никако да схвати да од тог посла нема ништа. Да је само мало да буде његова. Никако ту жељу да избаци из главе. Звер би да зграби плен и понесе, па после шта буде. У једном тренутку победи та мисао, та невероватна жеља. Памети нешта, остаде само жудња, он и Сара у његовој колиби. Изненада је зграби за руку и поче да вуче. Отима се Сара, не може да је савлада. Истрже нож да је заплаши. У том отимању некако је убоде у руку. Кад виде крв уплаши се, сети се Сарине браће и побеже. Сва крвава, изгребана и рашчупана, Сара се некако довуче до куће.

Браћа се растрчаше да траже Радула. Нигде га нема.

Следећег дана јавише, погинуо Радуле. Ко га уби? Заптије. Како?

Пошто је ранио Сару, Радуле побеже у Бачију код сестре. Заптије журиле неког одметника. Радуле их угледао кроз прозор, помислио да њега траже и нагне да бежи према шуми. Заптије сматрале да је то онај одметник.

Прође од тада неко време. Сара се у почетку тешко опорављала, од свега што би тог лета, али се временом поврати и по- дође, те је изгледала као и раније. Били су то тешки дани за њу, али је она имала ону богом дану лепоту, која леко не пропада. Само је веселости и оне девајачке раздраганости и безбрижности нестало. Као да је неко прешао мокром крпом преко њеног лица и све то некуд склонио, а оставио једва видљиве трагове патње.

Септембарског дана, засео ага на ирам- чету испред Петрове куће, под крушком у ладовини, пуши дуван, помало мезети и не одваја очи од Саре. Све му потаман. Већ други дан га госте, а он чека да се његово оврше, седи под крушком и надгледа вршај, рачуна колико ли ће врећа јечма и зоби отерати. Све време тражи да га Сара служи. Сви настоје да је некако склоне и поштеде, али ага би да стоји поред њега, да га двори, а он да је гледа и очима пије.

Они врше, журе да што пре отарасе агин део, да се реше беде. И аги се жури, али на другу страну. Види да се крај врши- дби приближава, а волео би да то још дан- има потраје. Да му је некако да остане насамо са Саром, знао би он шта би.

Угледа ага где Сара промаче према колиби. Мало затим устаде, као да протег- не ноге и нечујно уђе на полуотворена вра- та колибе. Застаде омађијан. Ништа не слу- тећи Сара је намештала кревет, а ага сле- дио сваки њен покрет. Када се наже да затегне губер, показаше јој се као снег беле бутине. Ага изгуби памет. Налете на њу онако позади и обори је на кревет. Сара је успела да врисне. Мајка отрча до гувна. Када је њен брат Властимир стигао, ага се још рвао са Саром. Он га најпре убоде ви- лама са стране да га збаци са кревета, а онда са неколико снажних удараца разби му главу.

Мртвог агу замоташе у оно ирамче на ком је седео и сместише у амбар.

Исте вечери покупише све што су мо- гли да понесу у повезу, потераше сву стоку и упутише се на јаворску границу према Србији, која је одатле била на три сата хода.

Никад нико из села није сазнао где су се зауставили и поново окућили. Или је неко знао, али није хтео да каже.

Деведесет година доцније, на промо- цији Хронике села у Београду, у Српској академији наука и уметности, приђе ми један младић, замоли ме да ме фото- графишем, а затим ми се представи:

– Ја сам, Горан Прелић, новинар, пореклом сам из краја о ком пишете. Драго ми је што сам вас упознао и што сте написали ову књигу.

И мени је било драго. Гледам га, висок, смеђе тршаве косе, симпатичан, дугуљастог лица, лепог стаза и елегантан, као и сви Прелићи. Жури се, оде.

Сара га је чекала код излаза.

Са светих путева светог Саве

САВИН БРОД И СВЕТА ГОРА

У милешевском крају постоји више познатих локалитета везаних за име светог Саве (Савина вода у кањону Милешевке испод средњовековног града Милешевца, Савин крш на планини Јадовнику, Савин лакат на путу Милешева – Свете Тројице), али постоје и мање познати локалитети чије називе легенде везује за име светог Саве.

Савин брод, некада познати газ (брод) на Лиму између села Ивања и Велике Жупе, са изградњом мостова преко Лима (у Пријепољу, Ивању, Лучицама, Бродареву) почео је падати у заборав. Његову улогу – да спаја људе са речних обала које је природа раздвојила – преузели су мостови. Камени, бетонски, железни – хладни и безимени. А река му је име којим се поносио понела у заборав. Име које доби по свету.

Легенда каже:

Нигде у милешевском крају на ђудљивом Лиму не постоји тако погодан и сигуран газ као што је онај на завршетку великожупског и средокраћит ивањског поља. Широко, плитак, једначит, са постојаним каменом дном које вода није мењала од памтивека. Поуздан са путнике намернике у свако време када вода знатније не надође.

Ту је – каже легенда – на свом путу од манастира Милешеве, Лим прелазео и свети Сава, па га народ назва Савин брод.

Иако је на овом делу Лима има и других бродова, сигуран је био једино Савин брод. Никад нико на њему није доживео незгоду. Најстарији Ивањци причају да су,

када би неке изузетно хладне зиме лед окрвао реку, преко залеђеног Лима прелазили само на Савином броду. И то онда када на леду, покривеним снегом, свој траг покаже и лисица. Тада смо – кажу – без бојазни запрегом прегонили и санке пуне сламе или сена.

Савремени начин живота више не ставља у искушење намернике преко реке. Мостови их са сигурношћу воде са једне на другу страну реке.

А Савин брод, на стотинак метара од ушћа великожупске речице Миоске, и даље се широком белоплавкастом лезезом спушта у хучну матицу, остављајући своје поносно име немилости заборавља.

Света гора не постоји само у Грчкој. Дојучерашњи покушаји да Фрушка гора, као ризница нашег националног спомен-блага, добије име *Светија гора*, нису успели. Зато је ово прилика да се бар сетимо једне наше мале, милешевске, Свете горе.

Наиме, у Великој Жупи, непосредно кад се пређе Савин брод и преко узаног пољског појаса прими уз брдо, налази се село Света Гора. Управо, то је један од десетак великожупских заселака.

Легенда каже:

Увек кад би Свети Сава прешао преко брода, одмарао би се на гори и дивео се благородној лепоти и богатству два поља које је пресецао Лим.

Гору на којој се светац одмарао народ назва *Светија Гора*. То име село задржа и до данашњих дана.

Р. Дивац

ВИЛИНА ВОДА

Крај пута, који од пилање из Велике Жупе, пролази између Хрта и Матаруга за Брајковац и Камену гору налази се Вилина вода. Вода је у буковој шуми испод једне окомите стене на коју се може попети само са источне стране. Од давнина круже приче да се ту јавља вила и да је ова вода лековита. Овде се православни окупљају на Преображење Господње и веселе. То исто раде и муслимани на Ђурђевдан.

Раније су ранили на Ђурђевдан да пре изласка Сунца наточе воде и окупају се. Било је купања и по шуми. Стари људи причали су да су гледали вилу код ове воде.

О чему се овде заиста ради?

Није реч ни о каквој машти ни привиђењу. Личност која се овде јавља је Света Богородица. Народ је не познаје и сматра је за вилу. Ја сам је виђао и добро је познајем.

Године 1975, 6. новембра, био сам с оцем под Острогом и поклонили се великом чудотворцу светом Василију Острошком. Калуђер Георгије ми је прочитао молитву. Преноћили смо – сутрадан се вратили. Дан светог Димитрија, 8. новембар, био је ведар и сунчан. Захваљујући светом Василију око девет сати пре подне у моју кућу се појавила Света Богородица. Задржала се један

сат. Баш је онаква каква је на иконама у црквама: лице дугуљасто, очи црне као маслине, коса златножута. Тиха, не прича много. Саветује. Дала ми је три стварчице.

Радио сам у школи у Матаругама па сам често ишао у продавницу код Вилине воде по намирнице. Једног дана, враћајући се из продавнице, видео сам је где стоји крај пута у близини ове воде. Била је иста као кад је седела у мојој кући.

У овом крају, испод Бојра, с десне стране Грачанице, налазе се рушевине манастира Благовештења везаног за Свету Богородицу и овај радосни празник. Манастир је задужбина кнеза Стефана Немањића, оног који је подизао и манастир Морачу. Матаруге и Бојра били су власништво овог манастира. Манастир је запустио после пропасти Првог српског устанка. Он је један од оних које је, како каже књижевник Ристо Ковијанић, подизала најстарија и најкултурнија српска властела.

Свету Богородицу, тај најсветији храм, виђао сам више пута. И кад бих направио неку грешку она ме опомињала.

Вилину воду треба звати правим именом – Богоридичина вода.

Ђорђе Јоксимовић

In memoriam

ДИКО ЛАЗАРЕВИЋ

Последњег дана прошле године тихо и ненадно заувек нас је напустио Дико Лазаревић, дугогодишњи успешни привредник и истакнути посленик у црквеном и националном раду.

Родио се 1919. године на Думљанима у патријархалној задрузи Лазаревића, од оца Добра и мајке Стане Кијановић. Основну школу завршава у Виночкој, а нижу гимназију у Пријепољу. Потом одлази у Српску православну богословију у Сарајеву. Ову шесторазредну школу, која је била у рангу више школе, завршава у праскозорје вихора Великог рата чији га ковитлац одводи на Равну Гору у редове Краљеве војске у Отаџбини. После рата, нова власт га осуђује на вишегодишњу казну затвором и губитак грађанских права.

Оженио се са Пајком Варагић из Пријепоља и у браку са њом изродио сина Предрага и кћерку Дивну. Његово високо образовање, стечено у Богословији, и бистрина са којом је лако освајао нова знања широко су му отворила врата пријеполских предузећа. Високи професионални стандарди, које је постављао и којих се принципијелно држао, често су га доводили у сукоб са полушколованим, али „заслужним“ кадровима тако да је променио више фирми док се није скрасио у угоститељству. У овој области привреде постигао је завидне успехе ујединивши пријепољску угоститељску понуду чија круна је била изградња новог хотела „Милешево“. Какав и колики је ауторитет изградио у овој области најбоље осликава чињеница да су га радници вратили из пензије на чело колектива да би га спасавао од стечаја и катанца.

Оно по чему ћемо највише памтити пок. Дика је његов дугогодишњи рад на црквеним и националним пословима. Био је иницијатор оснивања, први секретар и, све до смрти, члан Управног одбора Милешевског културног клуба „Свети Сава“. Својим приступом и искуством давао је печат активностима Клуба. Сарађивао је у ревији за духовну обнову „Савиндан“ као и у другим часописима сличне тематике. Његов чланак „Српски духовни расадник правосавља“, написан поводом сто петнаест година од оснивања Сарајевске православне богословије, најбоље осликава Диков животни пут, његове „поразе“ и победе.

Он је умео да „види пут којим треба да иде, шта да чини и чега да се клони“, а све делујући према ономе како је Христос рекао: Ја сам светлост свету, ко иде замном неће ходати по тами, него ће имати светлост живота.

З. Малешућ

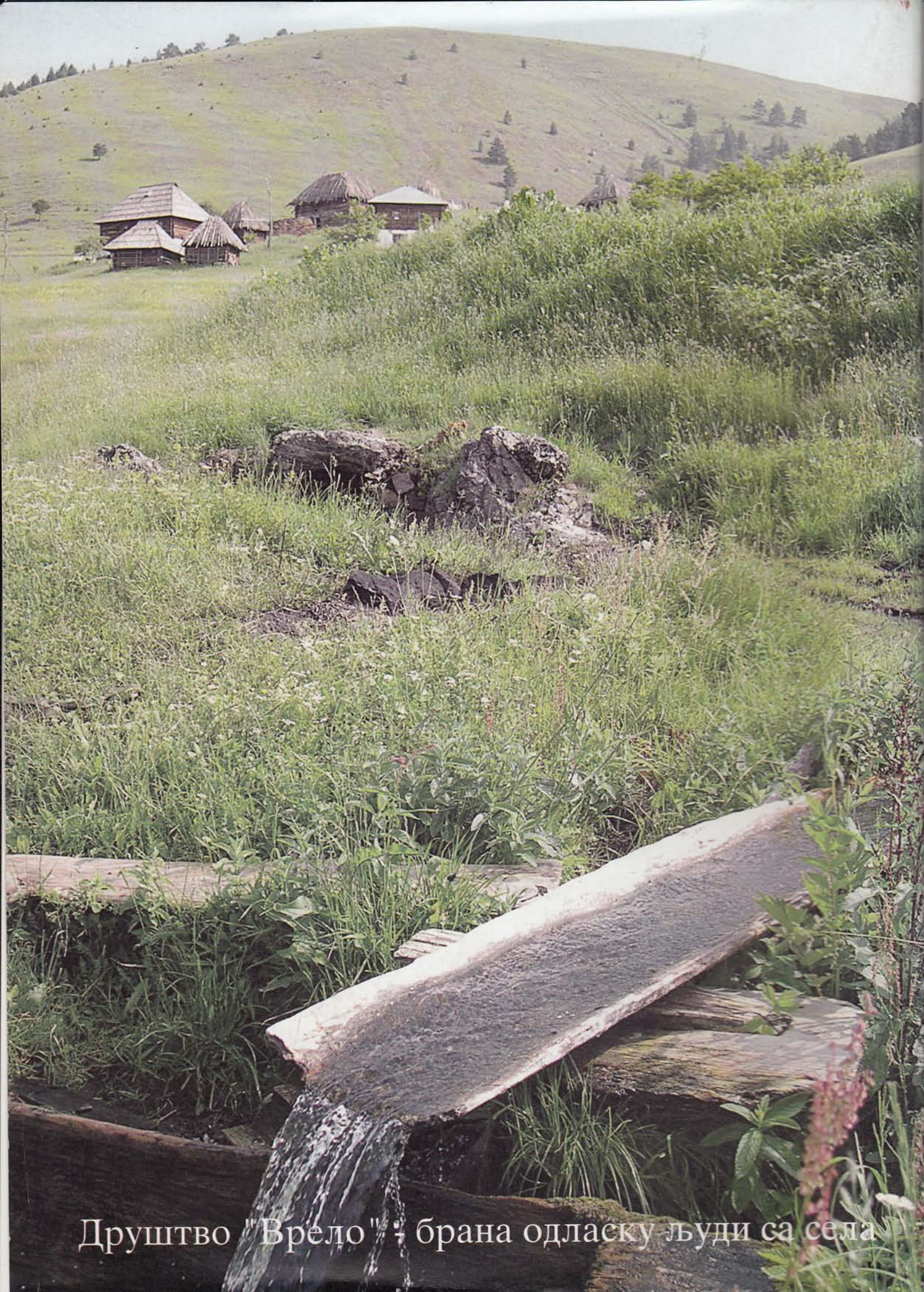

Милутин Дедић, Манастир Милешева, цртеж

ОЖИВЉАВАЊЕ ПРОСТОРА У ПРИЈЕПОЉУ

По замисли и инструкцијама канадског уметника Роберта Мејсона, учесника Уметничке колоније "Милешева" 1996. године и Цетињског бијенала 2002. године пројекат "Оживљавање простора" у Пријепољу реализовао Мирко Антоније Малешић, академски вајар из Пријепоља. Догодило се то прошлог лета. Милешевка је оживљена белим и плавим балонима између ушћа и моста, који су на одређено време реци дали животну радост и свежину. Малобројни срећници који су пролазили кејом нису скривали задовољство виђеним. Оживљавање простора у Пријепољу, забележено камером Мирка Малешића, биће представљено на изложби инсталација из целог света уметника Мејсона у Торонту.

Друштво "Врело" - брана одласку људи са села